

Caucasian Urums and Urum language

(Kafkasya Urumları ve Urum Dili)

Stavros Skopeteas, Bielefeld University

submitted to the *Handbook of Endangered Turkic Languages*,
ed. by Sürer Eker and Ülkü Çelik

Abstract

Urum people identify themselves as Turkish-speaking Pontic Greeks who left Anatolia at the beginning of the 19th century. A major group emigrated to the highlands of K'vemo K'art'li, where they still live today. They conserved the variety of Turkish that their ancestors were speaking in the time before emigration, enriched by influences from the languages in their new environment, in particular from Russian. The Urum language displays substantial similarities with the Turkish dialects of Anatolia; beyond these similarities, it displays some unique developments (e.g., in vowel harmony) as well as properties that are traced back to influences from Russian (e.g., in the use of subordinate clauses).

Keywords

Urum, Anatolian dialects, phonology, morphology, lexicon

1. Preliminaries/Giriş

This chapter is devoted to Caucasian Urum, a language spoken in the highlands of K'vemo K'art'li in Georgia. The basic substrate of Caucasian Urum is Anatolian Turkish; Urum people are bilingual in Russian and the currently spoken language has a great amount of Russian loanwords, which hinders the mutual intelligibility with Turkish as spoken in Turkey. The Urum language spoken in the Caucasus has to be distinguished from the Crimean Urum spoken in Ukraine. Both linguistic communities share the same ethnonym (Section 2.1) but their languages are not immediately related (Section 3.1). The present article is devoted to Caucasian Urum and outlines the history and current situation of the language community (Section 2) as well as the basic properties of the language of these people (Section 3).

The data presented in the following were collected with native speakers in Tsalka and Tbilisi between 2009 and 2013. The cited examples are either elicited by translation

(Verhoeven, Moisiđi & Yordanoglou 2011) or collected from texts (Skopeteas and Moisiđi 2011). Further intuition data and clarifications about data questions in corpora were elicited with Violeta Moisiđi, native speaker of Urum.¹

2. Caucasian Urums /Kafkasya Urumlari

2.1. Urum Ethnonyms/Urum Etnonimi

The ethnonym *Urum* comes from Turkish *Rum*. The term originates to the Greek stem *rom-* ‘Roman’ (referring to citizens of the Eastern Roman empire). *Rum-i-Millet* in the Ottoman empire was the *millet* of Christian Orthodox people in the Empire – referring to a religious and not to an ethnic community. The word *Urum* involves a prothetic *u-* that generally appears in loanwords with an initial *r-*, e.g., *u-rus* ‘Russian’, *u-ruset* ‘Russia’ (the same words are attested in Anatolian Turkish, see *urum*, *urus*, and *urusya* in dialects of Erzurum; Gemalmaz 1978[III]: 318).

Native speakers call their language *Urum dili* ‘language of Urum’ and identify themselves as Turkish-speaking Pontic Greeks (see Höfler 2011 on ethnic identity issues). Georgians use either the ethnonym *Urum-eb-i* (Urum-PL-NOM) or the ethnonym for Greeks *berdzeni*, which is used for any ethnic Greek people including the Greeks living in Greece (Sideri 2006: 26). Pontic Greek speakers of Georgia call the Urum language *to turkikón* ‘the Turkish (language)’, but conceive the speakers of Urum as homoethnic.

2.2. Religion/Din

Urum people are Christian Orthodox and practice their religion in Greek, Georgian and Russian churches (Karagyosov 2006; Höfler 2011:65f.). Although there are no liturgical practices in Urum, many native speakers report that they use Urum in praying (18 out of 30 Urum speakers in sociolinguistic interviews; see Sella-Mazi and Moisiđi 2011). The use of Urum in religious practices is reflected in the lexicon. Urum vocabulary displays 23% loanwords in the field of religion/belief, which is less than the average proportion of loanwords in the world’s languages in religious terms – estimated to 43% according to the data of the WOLD project (see Haspelmath and Tadmor 2009 for cross-linguistic facts; Ries et al. 2013 for a detailed account of the Urum vocabulary; see also 3.4 for further discussion

¹ I am particularly grateful to Violeta Moisiđi (Tbilisi) for the Urum data collection that she compiled since 2009 and to Emrah Turan (Bielefeld) for his assistance in the comparison between Urum and Turkish. The findings about the Urum lexicon and the current language situation are the product of common research with Veronika Ries. The present article is part of the project ‘The impact of current transformational processes on language and ethnic identity: Urum and Pontic Greeks in Georgia’ funded by the VW-foundation.

on the lexicon). This is surprising for a Christian community but fits to the speakers' reports that they use Urum for religious practices. The majority of the concepts about religion and belief are expressed with words of Turkish origin, e.g., *allah* 'god' or *cänäm* 'hell' (compare Turkish *allah*, *cehennem*). Russian loanwords are restricted to narrow Christian terms, e.g., *gimn* 'hymn' from Russian *gimn* (Гимн), *episkop* 'bishop' from Russian *episkop* (Епископ) (Ries et al. 2013). Note that these words are of Greek origin but are transferred in Urum in the form used in Russian; compare Russian *gimn* and Greek *imnos*, Russian *episkop* and Greek *episkopos*. Very few terms in this field come directly from Greek, e.g., *hristugin* 'Christmas'; compare Greek *hristujena* (Χριστούγεννα) and Russian *raždjestva* (Рождество).

2.3. Geography and Population/Coğrafya ve Nüfus

The settlement areas of Urum speakers are located in the highlands of K'vemo K'art'li, in particular in the villages around the lake of Tsalka (Lat 41.6; Lng 44.1), as well as in Tetri Tsqaro (Lat 41.5 Lng 44.5) and Dmanisi (Lat 44.1 Lng 41.3). The villages around Tsalka were among the few places in the former Soviet Union in which ethnic Greek people made up more than 50% of the population (Kolossova, Galkina, and Krindatch 1998: 108). According to the 1979 census of the Georgian SSR, the ethnic Greek population in the district of Tsalka amounted to 30 811 people, whereby the vast majority of registered ethnic Greeks in this district are Urum speakers. The population shrank rapidly in the last decades as a result of the massive migration to the urban centres of Georgia (mainly Tbilisi), and from there to further destinations (Russia and Greece being the most popular targets). The majority of ethnic Greek people emigrated outside the country as documented in the counts of the National Statistic Office of Georgia, which reports a Greek population of 100 300 citizens in 1989 (1.9% of the population total) and 15 200 in 2002 (0.3% of the population total) (see National Statistics Office of Georgia 2011: 20). The ethnic Greek people of Tsalka totalled 30 811 people in 1979, 4 589 people in the 2002 census and were estimated to 1 500 people in 2005 (Wheatley 2006: 8). There are not more recent counts; the Federation of Greek communities in Tbilisi estimates that 1 000-1 500 Greeks are currently living in Tsalka and the surrounding villages.

2.4. Historical Background/Tarihi Arka Plan

Caucasian Urum speakers originate in the Turkish-speaking Greek populations of Northeastern Anatolia. The settlements of these people before their emigration to the Caucasus included several cities: Kars, Giresun, Erzurum, Trabzon, Kümbet, Bayburt, and Gümüşhane (see Xanthopoulou-Kyriakou 1991, Eloeva 1998, Kasapoğlu Çengel 2004: 59, Altınkaynak 2005: 39, Kalayci 2008: 144). Linguistic comparison to the dialects of Erzurum

shows that the Turkish substrate of Urum displays the characteristic properties of this region (see Section 3.1).

Greek populations came to the Caucasus during several waves of emigration from the beginning of the 19th century onwards (the oldest reported migration took place at the end of the Russo-Ottoman war of 1928-1929, see Fonton 1840; further migration waves are reported in association with the Crimean War, 1853-1856, and the last Russo-Ottoman war 1877-1878, see Xanthopoulou-Kyriakou 1991, Kalayci 2008: 144). In Georgia, Urum people settled in several places in K'vemo K'art'li (see Section 2.3). Historical sources mention 6 000 families that arrived in Tsalka and Akhaltsikhe at the end of the first Russo-Ottoman war (see Sideri 2006: 56).

Urum people live in a multilingual community and are themselves competent in different languages. They were in contact with Russian after arriving in the Russian Caucasus, which was the language of administration, education and in many cases of liturgical practices both during the Tsarist regime as well as in Soviet period (see Höfler 2011: 144f.). The impact of Russian on the language use of the Urum people is already known from early documents (see Sideri 2006: 144f.). A recent questionnaire-based sociolinguistic study (30-person sample, residents of Tsalka and Tbilisi) revealed that 93% of the Urum speakers are also competent in Russian (28 persons), 83% (25 persons) are competent in Georgian, and 33% are competent in Greek, which they either acquired in language courses in Tbilisi or during their visits to Greece (see Sella-Mazi and Moisiidi 2011: 33). In the Tsalka district, Urum people were also in contact with the Armenian population, which was the second largest minority in this area (see demographic data in Wheatley 2006: 8). In the afore-mentioned sociolinguistic study, 6 out of 30 persons (20%) report that they also use Armenian in contact with friends.

2.5. Orthography/Ortografi

There is no writing tradition in Urum. The majority of the speakers are alphabetized in Russian (and less in Georgian) and they are not writing in Urum (Kock Kobaidze 2001: 155). Turkish translations of holy texts in the Greek alphabet (printed in Istanbul) are available in the community but they are not used in religious practices. Epitaph inscriptions in Tsalka cemetery dating back to the beginning of 20th century are written in Greek, which indicates that at least some members of the community had some knowledge of Greek and also acquired writing skills in this language; see example in (1).

(1) 1859-1918

<person name>

ENTAYΘA	ANAΠABETE		
entaftha	anapavete		
here	rest:3.SG		
O	ΔΟΥΛΟΣ	ΤΟΥ	ΘΕΟΥ
o	doulos	tou	theou
DEF:NOM.SG.M	slave:NOM.SG.M	DEF:GEN.SG.M	god:GEN.SG.M

‘1859-1918; <person name>; the slave of Lord rests here’ (transcribed from the photographic collection of George Zosimidis)

3. Urum language/Urumca

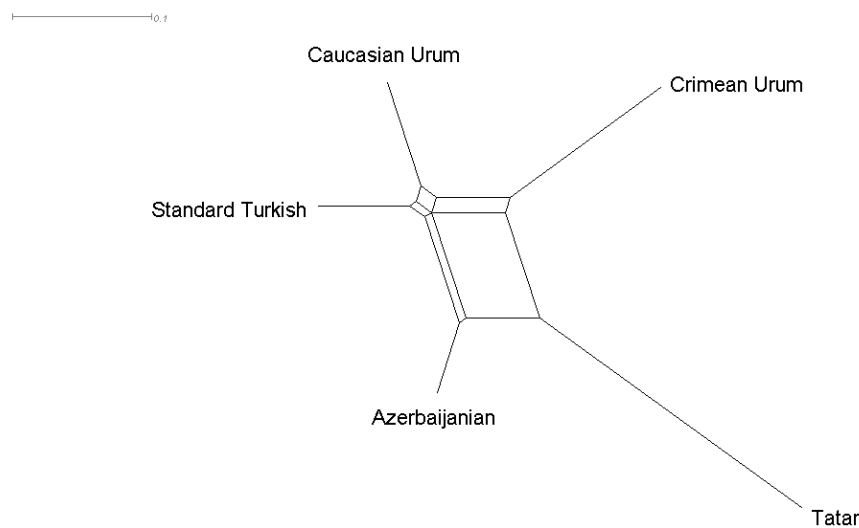
3.1. The Place of Urum among the Turkic Languages/Urumcannın Türk dilleri içinde yeri

The historical facts indicate that the ancestors of the Urum came from several places in Anatolia (see Section 2.4). The Urum people in Georgia share their ethnonym and probably their origin with a community living in Ukraine (settled originally in the Crimea, and later in the neighbouring Azovian region). Some sources assume that these communities speak the same language (see Podolsky 1986: 100, Uyanık 2010, see also ethnologue report for Urum, Lewis 2009, ed.), which is not supported by the available linguistic data. Caucasian Urum is a variety of Anatolian Turkish with substantial influence of Russian. Crimean Urum, as documented in the lexicon of Garkavets (2000) and the grammatical sketch by Podolsky (1986), is a Turkic language with different substrates – especially influenced by the Turkish spoken by the Crimean Tatars – and shows lexical and grammatical properties that substantially differ from the Urum language spoken in Georgia. For instance, the contrast between front/back non-rounded vowels is neutralized in Caucasian Urum but not in Crimean Urum (see Verhoeven 2011), Crimean Urum displays local cases (inessive and elative) that are not available in Caucasian Urum or in Turkish, etc. The Turkish substrates of both languages shows some phonological similarities which indicates that both populations originally spoke at least close-related varieties of Turkish; see (2) below.

A small-size study on the lexicon reveals that Caucasian Urum is closely related to Turkish, as presented in Figure 1 (calculations were made in *SplitTree4*; version 4.13.1). The study is based on a sample of 137 words of the basic vocabulary (part of the Swadesh list) for which we examined cognates from five languages of interest: the aim is to estimate the relation of the two languages known as Urum (Caucasian and Crimean Urum) with Turkish (Standard variety) and with another related language that is very close to the Anatolian varieties of

Turkish, namely Azerbaijani. The comparison to Azerbaijani is particularly relevant for the Caucasian Urum, because there are claims that Urum and Azeri people in Georgia speak one and the same language (Kock Kobaidze 2001: 154-157). Finally, Tatar was included as a control condition, in order to estimate the distances between the languages of interest in comparison to a remote Turkic language.² The figure shows the relations between these languages in terms of a network reflecting the frequency of words of common origin. The interesting finding is that Caucasian Urum is classified next to Standard Turkish, which means that cognates are more likely between Caucasian Urum and Standard Turkish than between Caucasian Urum and Azerbaijani.

Figure 1. Urum and Turkic languages

Some properties of Caucasian Urum directly relate to the Anatolian Turkish dialects, in particular to the dialects spoken in Kars and Erzurum (see Kasapoğlu Çengel 2004, Uyanık 2010). The phonological properties illustrated in (2) are reported for the dialects of Erzurum (Karahana 1996; cited from Menz 2002:199f.) and are also found in the Urum vocabulary.

² Azerbaijani and Tatar words were collected from Öztöpcü et al. (1999), Crimean Urum words from Garkavets (2000), Caucasian Urum words from Skopeteas et al. (2011). Turkish words were provided by Emrah Turan.

(2) Common phonological properties between Caucasian Urum and Erzurum dialects

- a. Caucasian Urum *h* ~ Standard Turkish *k*³
halh ‘people’ (Standard Turkish *halk*; Erzurum *halk/halh*); *bah-tı* ‘see-PST[3]’ (Standard Turkish *baktı*); *uzah* ‘near’ (Standard Turkish *uzak*); *gäldih* ‘we came’ (Standard Turkish *geldik*; Erzurum dialects⁴: *geldih* in Yukari Karasu, *gelduh* in Çoruh Boyu); *harpuz* ‘watermelon’ (Standard Turkish *karpuz*)
- b. Caucasian Urum *ğ* ~ Standard Turkish *k*
ğıssa ‘short’ (Standard Turkish *kısa*; Erzurum *ğıssa*); *ğız* ‘girl’ (Standard Turkish *kız*; Erzurum *ğız*); *ğuş* ‘bird’ (Standard Turkish *kuş*; Erzurum *ğuş*); *ğardaş* ‘brother’ (Standard Turkish *kardeş*; Erzurum *ğardaş*); *çoğ* ‘much’ (Standard Turkish *çok*); *ğırmızı* ‘red’ (Standard Turkish *kırmızı*); *ğoyün* ‘sheep’ (Standard Turkish *koyun*; Erzurum *ğoyun*); *piçah/biçağ* ‘knife’ (Standard Turkish *bıçak*; Erzurum *piçah*)
- c. metathesis
yarpah ‘leaf’ (Standard Turkish *yaprak*; Erzurum *yarpah/yarpağ*; Azerbaijani *yarpaq*), *torpah* ‘soil’ (Standard Turkish *toprak*; Erzurum *torpah/toprah*; Azerbaijani *torpak*); *körpi* ‘bridge’ (Standard Turkish *köprü*; Erzurum *körpi/köprü/körpü*; Azerbaijani *körpü*); *äksi* ‘old’ (Standard Turkish *eski*), *soram* ‘then’ (Standard Turkish *sonra*; Erzurum *sona/sonam/soram*, etc.); *oğlu/oğul* ‘son’ (Standard Turkish *oğlu*)
- d. development of velar nasals (out of nasals)
dängiz ‘sea’ (Standard Turkish *deniz*), *donguz* ‘pig’ (Standard Turkish *domuz*; Erzurum *donguz/domuz*), *ingil-* ‘groan’ (Standard Turkish *inle-*)

Only a part of these properties equally applies to Crimean Urum, which supports the view that these varieties developed independently of each other. Fricativization of velar stops, (2a), is attested both in syllable-final and syllable-initial contexts (similar facts are also found in Crimean Urum *halh/alh* ‘people’, *uzah* ‘near’, etc.; Garkavets 2000). In word-initial contexts and preceding back vowels, the velar fricative is frequently voiced in Caucasian Urum, (2b), but is consistently voiceless in Crimean Urum (e.g., Caucasian Urum *ğuş* vs. Crimean Urum

³ The replacement of velar stops with fricatives (*h* or *ğ*) distinguishes the dialects of inner Anatolia from the dialects of the Black Sea Coast, which generally preserve the velar stops (Brendemoen 1998: 237). This evidence is significant because the ethnic Greek populations of Black Sea Coast could be another potential historical source of the Urum people.

⁴ All cited examples from Erzurum dialects are found in Gemalmaz (1978[I]; 1978[III]).

huš ‘bird’). Words with metathesis in Caucasian Urum do not necessarily involve metathesis in Crimean Urum: Caucasian Urum *yarpah* ‘leaf’ vs. Crimean Urum *yapalah* ‘leaf’ (Garkavets 2000). The velar nasals found in Caucasian Urum do not occur in Crimean Urum: *deniz* ‘sea’, *domuz/donuz* ‘pig’ (Garkavets 2000).

Some further differences of Caucasian Urum to Standard Turkish do not relate to local properties of Anatolian dialects but occur in spoken Turkish varieties of several regions, e.g., voicing of voiceless consonants, e.g., *barmah* ‘finger’ (Standard Turkish *parmak*, Erzurum *barmah/barmak*); *biš-* ‘cook’ (Standard Turkish *pişir-*; Erzurum *biš-*); *daš* ‘stone’ (Standard Turkish *taş*; Erzurum *daş*), *dut-* ‘hold’ (Standard Turkish *tut-*), etc.

At the morphological level, some suffixes in Caucasian Urum are similar to characteristic suffixes of the dialects of Erzurum, e.g., the second plural person in *-sis/siz* (see Table 5) and the imperfective suffix in *-(i)er* (see (16)), (see Menz 2002 referring to Karahan 1996). Syntactic properties that Urum shares in common with the Anatolian dialects is the use of converbs in *-AndA* (see (22)) as well as the frequent occurrence of the complementizer *ki* (see Section 3.3.7).

3.2. Phonology/Ses Bilgisi

3.2.1. Consonants

The consonant inventory is identical to Turkish; see Table 1. The palatal allophone [c] of the phoneme *k* occurs immediately adjacent to a front vowel (palatalization), either before or after it, e.g., *kök* ‘thick’ is realized as [cœc]. The palatal allophone [ɟ] of the phoneme *g* only occurs before front vowels (palatalization), e.g., *göl* [jœl] ‘lake’. The velar allophone [ɣ] of the phoneme *l* occurs after back vowels (velarization); compare *göl* [jœl] ‘lake’ vs. *yol* [joɫ] ‘road’.

The Urum transcription in this article generally follows the Turkish orthography. The main deviation is the use of *haček* for fricative and affricate postalveolar consonants (*š* for [ʃ], *ž* for [ʒ], *č* for [tʃ], *ǰ* for [dʒ]), which follows a common practice in orthographies of Turkic languages spoken in Slavic environment (see Azerbaijanian in Schöning 1998; Gagauz in Menz 1999). This practice is convenient due to the frequent Russian borrowings (Urum displays around 23% Russian words in narratives, following an estimation in Ries et al. 2013).

Table 1. Consonant inventory (IPA values in brackets; orthography in italics)

		bilabial	labiod.	alveol.	postalv.	palatal	velar	glottal
plosive	–voiced	[p] <i>p</i>		[t] <i>t</i>		[c] <i>k</i>	[k] <i>k</i>	
	+voiced	[b] <i>b</i>		[d] <i>d</i>		[ɟ] <i>g</i>	[g] <i>g</i>	
fricative	–voiced		[f] <i>f</i>	[s] <i>s</i>	[ʃ] <i>ş</i>		[x] <i>h</i>	[h] <i>h</i>
	+voiced		[v] <i>v</i>	[z] <i>z</i>	[ʒ] <i>ž</i>		[ɣ] <i>ğ</i>	
affricate	–voiced				[tʃ] <i>ç</i>			
	+voiced				[dʒ] <i>ğ</i>			
nasal		[m] <i>m</i>		[n] <i>n</i>			[ŋ] <i>n</i>	
tap				[ɾ] <i>r</i>				
lateral				[l] <i>l</i>			[ɭ] <i>l</i>	
approximant						[j] <i>y</i>		

3.2.2. Vowels

A general issue in Turkic languages is the phonological distinction between mid-front vowels. In Turkish, /e/ has a mid-closed allophone [e] and a mid-open allophone [ɛ] appearing in word-final open syllables, i.e., [kel] ‘bald’ vs. [ka'le] ‘castle’ (see Zimmer & Orgun 1992: 44). However, in other Turkic languages the same sounds are separate phonemes, as evinced by minimal pairs, e.g., Old Turkic *ālig* ‘hand’ vs. *elig* ‘king’ (Erdal 2004: 51). A minimal pair has been identified in Urum, i.e., *āl* ‘hand’ vs. *el* ‘stranger’ (the same contrast appears in Anatolian dialects, see Brendemoen 1998: 237). This minimal pair is evidence that /e/ and /ä/ contrast in Urum. However, there is substantial phonologically conditioned variation in the realization of the mid-front vowels (depending on syllable structure and stress), which is not yet studied in detail. For many tokens, it is not yet clear, whether they are instances of the phoneme /ä/ or the phoneme /e/. Illustrative examples of the vowel inventory are given in Table 2.

Table 2. Vowel inventory (IPA values in brackets; orthography in italics)

vowel	example		
	IPA	orthography	meaning
[a]	[ʃar]	<i>šar</i>	‘city’
[æ]	[æɫ]	<i>äl</i>	‘hand’
[œ]	[ʃœɫ]	<i>göl</i>	‘lake’
[e]	[jel]	<i>yel</i>	‘wind’
[o]	[joɫ]	<i>yol</i>	‘road’
[i]	[it]	<i>it</i>	‘dog’
[y]	[zyk]	<i>üzüg</i>	‘ring’
[ʉ]	[yʉz]	<i>ğız</i>	‘girl’
[u]	[yʉ]	<i>ğuş</i>	‘bird’

3.2.3. Phonological processes

Assimilation processes are frequent at morpheme boundaries. The plural morpheme *-lar* ‘PL’ and the nominalizer *-lih* ‘NR’ assimilate to preceding nasals into *-nar* and *-nih*, respectively; see (6c) and Section 3.3.4. Assimilation in voicing is very frequent. The past suffix has a voiced and a voiceless allomorph, *-d(I)* or *-t(I)*, assimilating to the preceding segment; see (17a-b). Stem-final voiceless consonants are voiced before vowels, e.g., *ušah* ‘child’ vs. *ušağ-a* ‘child-DAT’; *arılı-sın* (slim-2.SG) ‘you are slim’ vs. *arılı-ım* (slim-1.SG) ‘I am slim’.

Vowel harmony applies in Urum with two main differences to Standard Turkish (see experimental evidence in Verhoeven 2011): (a) some suffixes that are determined by vowel harmony in Turkish are not visible for the vowel harmony in Urum; (b) for the *i*-suffixes, the fronting harmony does not apply to non-rounded suffixes. The first difference is illustrated in (3) by means of the 3rd person possessive suffix. The form of this suffix is invariably *-i* in Urum, while it is determined by vowel harmony in Turkish.

- (3) a. stem vowel: front and non-rounded
it-i ‘dog-POSS.3.SG’, *äv-i* ‘house-POSS.3.SG’
- b. stem vowel: front and rounded
üzüg-i ‘ring-POSS.3.SG’, *göl-i* ‘lake-POSS.3.SG’
- c. stem vowel: back and non-rounded
ğız-i ‘girl-POSS.3.SG’, *at-i* ‘horse-POSS.3.SG’

- d. stem vowel: back and rounded
donguz-i ‘pig-POSS.3.SG’, *yol-i* ‘road-POSS.3.SG’

The suffixes that are determined by vowel harmony belong to two classes (similarly to Turkish, see Göksel and Kerslake 2005: 21-25): *A*-suffixes and *I*-suffixes. The *A*-suffixes assimilate in frontness with the last vowel of the stem, as illustrated in (4).

(4) Vowel harmony: *A*-suffixes

- a. stem vowel: front
it-lär ‘dog-PL’, *üzüg-lär* ‘ring-PL’
- b. stem vowel: back
ğız-lar ‘girl-PL’, *yol-lar* ‘road-PL’

In Turkish, the *I*-suffixes assimilate in frontness and roundedness with the last vowel of the stem (Göksel and Kerslake 2005: 22). Urum differs in that the non-rounded allomorph does not assimilate in frontness: the central vowel *ɪ* appears both with back and front unrounded stem vowels (see Verhoeven 2011). This difference is illustrated by means of the genitive suffix in (5). The crucial difference to Turkish is the form of the suffix in (5a): Urum *it-in* corresponds to Turkish *it-in*, Urum *äv-in* to Turkish *ev-in*. The forms of the *I*-suffixes in the context of different stem vowels are listed for both languages in Table 3.

(5) Vowel harmony: *I*-suffixes

- a. stem vowel: front and non-rounded
it-in ‘dog-GEN’, *äv-in* ‘house-GEN’, *äl-in* ‘hand-GEN’
- b. stem vowel: back and non-rounded
ğız-in ‘girl-GEN’, *at-in* ‘horse-GEN’
- c. stem vowel: front and rounded
üzüg-ün ‘ring-GEN’, *göl-ün* ‘lake-GEN’
- d. stem vowel: back and rounded
donguz-un ‘pig-GEN’, *yol-un* ‘road-GEN’

Table 3. *I*-suffixes in Urum vs. Standard Turkish

stem vowel			<i>I</i> -suffix	
			Urum	Standard Turkish
-round	front	<i>i, e/ä</i>	<i>ɪ</i>	<i>i</i>
	back	<i>ɪ, a</i>	<i>ɪ</i>	
+round	front	<i>ü, ö</i>	<i>ü</i>	
	back	<i>u, o</i>	<i>u</i>	

3.3. Word Classes and Morphological Categories/Cümlenin ve Biçim Bilgisi

3.3.1. Nouns

Nominal morphology includes three categories: number, possession, and case. All three categories are encoded through agglutinative suffixes that attach to the stem in exactly this order, e.g., *baba-lar-ım-dan* (father-PL-POSS.1.SG-ABL) ‘from my fathers’.

The category of number contains the plural suffix *-lar*, whereby the vowel is determined by the frontness harmony; compare (6a) and (6b). With a stem-final alveolar nasal, the plural suffix assimilates to *-nar*; see (6c). Nasal assimilation of the plural suffix is also attested in the Turkish dialects of Erzurum, e.g., *on-nar* ‘3-PL’ (Standard Turkish *onlar*), *gan-nar* ‘blood-PL’ (Standard Turkish *kanlar*) (Gemalmaz 1978[III]: 178; see Johanson 1998: 34 for Turkic languages in general). However, the process is productive in Urum as evinced by the fact that it is not restricted in old formations but also applies to recent borrowings from Russian, e.g., *slon-nar* from Russian *slon* (Слон).

- (6)
- a. front vowel stems
göl-lär ‘lake-PL’, *it-lär* ‘dog-PL’, *äv-lär* ‘house-PL’, *üzüg-lär* ‘ring-PL’
 - b. back vowel stems
at-lar ‘horse-PL’, *ğız-lar* ‘girl-PL’, *yol-lar* ‘road-PL’, *donguz-lar* ‘pig-PL’
 - c. nasal assimilation
on-nar ‘3-PL’, *satan-nar* ‘trader-PL’, *slon-nar* ‘elephant-PL’, *siçan-nar* ‘mouse-PL’, *aslan-nar* ‘lion-PL’, *maimun-nar* ‘monkey-PL’; *oğlan-nar* ‘boy-PL’

The plural suffix contrasts to the use of the stem without any number suffix, which is transnumeral in nature and obtains a singular interpretation by pragmatic inference (if no cue for plural reference is available in the context). The plural suffix is not obligatorily realized with plural referents (Bittricher et al. 2011 for corpus observations; Schüler 2013 for a study including corpus and experimental data). Two classes of factors determine the occurrence of the suffix: (a) contextual properties, i.e., discriminability of number reference through the context: the plural suffix is less likely if the plural reference can be clearly inferred from the context; (b) inherent properties of the referent: highly individuated referents (e.g., animates) are more likely to be marked for number. Noun phrases with numerals or plural quantifiers occur in texts with or without a plural suffix. When judged out of context, speakers reject the use of plural in the context of numerals; see (7a). They accept the use of plural in the context of quantifiers such as *birğaç/čoğ/az* ‘some/many/few’, whereby they perceive a difference between animates and inanimates, such as the use of plural is less acceptable with animates. This intuition is in conflict with speech production data, which shows exactly the opposite pattern: the presence of the plural suffix is more likely with highly individuated referents, e.g., animates, and less likely with lower referents in the individuation scale, e.g., inanimates (Schüler 2013). The universal quantifier *äp* ‘all’ shows a different behaviour (see further discussion in 3.3.5): the plural suffix is almost always used with nouns determined by *äp* and speakers report that both versions (with or without suffix) are completely acceptable, see (7c) (see Schüler 2013 for quantitative results in speech production).

- (7) a. numeral
uĉ *ğız(*-lar)* / *äv(*-lär)*
 three girl(-PL) house(-PL)
 ‘three girls/houses’
- b. quantifier
birğaç/čoğ/az *ğız(²-lar)* / *äv(-lär)*
 some/much/few girl(-PL) house(-PL)
 ‘some/many/few girls/houses’
- c. universal quantifier
äp *ğız(-lar)* / *äv(-lär)*
 all girl(-PL) house(-PL)
 ‘all girls/houses’

The possession suffixes are cross-reference markers referring to the possessor; see (8a). In complex noun phrases these suffixes are co-referent with the dependent noun phrase (the genitive) resulting to a double morphological marking of the dependency relation, by means of possessor agreement on the head noun and a genitive case on the dependent noun phrase; see (8b). The possessive suffixes are listed in Table 4. The allomorphs with an initial vowel *-im/-in* of the 1. and 2. person occur after consonants, *barmağ-in* ‘finger-POSS.2.SG’. The nasal ending (*n*) of the 3. person singular occurs before vowels, e.g., *mama-lär-in-i* ‘udder-PL-POSS.3-ACC’; the onset (*s*) appears after vowels, e.g., *baba-sın-a* ‘father-POSS.3.SG-DAT’. Possessive suffixes in Urum are very similar to Turkish: the only difference is the 2. person plural, which is *-(I)z* in Urum, e.g., *baba-z-a* ‘father-POSS.2.PL-DAT’.

- (8) a. possessor agreement
abä-m
 grandmother-POSS.1.SG
 ‘my grandmother’
- b. double marking of dependencies in complex noun phrases
baba-n-in *äv-i*
 father-POSS.2.SG-GEN house-POSS.3.SG
 ‘the house of your father’ (lit. ‘his house of your father’)

Table 4. Possessive suffixes

number	person	Urum	Turkish
singular	1.	<i>-(I)m</i>	<i>-(I)m</i>
	2.	<i>-(I)n</i>	<i>-(I)n</i>
	3.	<i>-(s)I(n)</i>	<i>-(s)I(n)</i>
plural	1.	<i>-(I)mIz</i>	<i>-(I)mIz</i>
	2.	<i>-(I)z</i>	<i>-(I)nIz</i>
	3.	<i>-lArI(n)</i>	<i>-[lAr]I(n)</i>

Urum has seven case categories: nominative, accusative, genitive, dative, locative, ablative, and instrumental. Case suffixes are phrasal occurring at the right edge of noun phrases attached to the head noun. Nominative case (case of subjects) does not have any overt marking; see (9).

(9) nominative case

biz-ım halh gäl-di kavkaz-a
1.PL-GEN people come-PST[3] Caucasus-DAT
‘Our people came to the Caucasus...’

The accusative case (case of objects) is marked with the suffix *-i*, which is not affected by the rules of vowel harmony; see (10a). Non-specific objects in Turkish are not case marked and appear in the immediately preverbal position (see Erguvanlı 1984: 44ff., Enç 1991, Kural 1992). Similar examples appear in Urum as illustrated in (10b). However, in contrast to Turkish, bare objects in Urum may occur in any position in the sentence (Böhm 2013); see (10c). The use of the accusative suffix depends on semantic properties of the noun phrase, presumably specificity (Böhm 2013).

(10) a. accusative-marked object

baba-m äv-i al-di.
father-POSS.1.SG house-ACC buy-PST[3]
‘My father bought the house.’

b. preverbal bare object

küçük yapı-lar ed-ier-dı-lär.
small building-PL make-IPFV-PST-3.PL
‘They were making small buildings.’

c. non-preverbal bare object

soram o süd-ün iç-in-ä ğat-er-lär maya.
then that milk-GEN inside-POSS.3.SG-DAT add-IPFV-3.PL whey
‘Then they put whey into that milk.’

The genitive case *-(n)ın* ‘GEN’ marks dependents of nominal heads; see (11a). The dative occurs in three main functions: (a) with recipients of ditransitive verbs; see (11b); (b) with some verbs governing dative complements; see (11c); (c) with targets of motion, see (11d); see also genitive and dative complements of postpositions in (36).

- (11) a. genitive case
maria-nın ad-ın-i bul-ıer-im.
 Maria-GEN name-POSS.3.SG-ACC know-IPFV-1.SG
 ‘I know the name of Maria.’
- b. dative case: indirect object
ver-di o köv-lär-ä ad.
 give-PST[3] that village-PL-DAT name
 ‘They gave names to the villages.’
- c. dative case: verb complement
bah-ti on-a.
 look-PST[3] 3.SG-DAT
 ‘He looked at him.’
- d. dative case: target of motion
gäl-dı-lär beštaş-a.
 come-PST-3.PL Beshtasheni-DAT
 ‘They came to Beshtasheni.’

Beyond the spatial use of dative in (11d), Urum has three purely thematic case suffixes: (a) the locative suffix *-dA* ‘LOC’ expressing static location, see (12a); (b) the ablative suffix *-dAn* ‘ABL’ expressing the origin of motion, see (12b), also used as a partitive, see (12c); see also ablative complements of postpositions in (36); and (c) the instrumental suffix *-(I)nIn/-(I)nAn* used for comitatives, see (12d), and instruments, see (12e).

- (12) a. locative case
biz-ım halh baş-tan yaş-ıer-di turcia-da.
 1.PL-GEN people first live-IPFV-PST[3] Turkey-LOC
 ‘First our people lived in Turkey.’
- b. ablative case (origin of motion)
sora bur-dan gurjü-lär get-tı-lär.
 then this.place-ABL Georgian-PL go-PST-3.PL
 ‘Then Georgians left from this place.’

- c. ablative case (partitive)
bazi-si o uşah-lar-dan ağır-ier
 some-POSS.3.SG that child-PL-ABL ill-IPFV[3]
 ‘Some of these children are ill.’
- d. instrumental case (instrument)
biçağ-ıman emeg-i kes-ier-ım.
 knife-INSTR bread-ACC cut-IPFV-1.SG
 ‘I am cutting the bread with the knife.’
- e. instrumental case (comitative)
baba-m-ıman işl-ier-ım.
 father-POSS.1.SG-INSTR work-IPFV-1.SG
 ‘I am working with my father.’

The form of the case suffixes in Caucasian Urum is very similar to the corresponding suffixes in Turkish. The main differences are that the accusative suffix in Urum is not sensitive to vowel harmony and that the Urum instrumental suffix is *-(I)nIn/-(I)nAn* corresponding to Turkish *-(I)nAn/(b)ile(n)* (also occurring in Azerbaijani dialects as *-(I)nAn*; see Schöning 1998: 252). Crimean Urum displays further differences in the case suffixes: dative *-d'A*, instrumental *-len/-nen*, as well as two further local cases, namely inessive *-če* and relative *-čen/-činden* (Podolsky 1985).

3.3.2. Verbs

Urum has a rich inventory of suffixes attaching to the verb stem. The bare stem form is used in imperatives, as illustrated in (13).

- (13) a. *al!* ‘Buy!’
 b. *e!* ‘Eat!’
 c. *sat!* ‘Sell!’
 d. *get!* ‘Go!’
 e. *gäl!* ‘Come!’

Passive is formed by the suffix *-Il* ‘PASS’ and occurs rarely in texts. If there is a passive agent, then it is realized in an instrumental phrase; see (14a). There is no evidence for reflexive and reciprocal suffixes (as attested in some Turkish stems, see Göksel & Kerslake 2005: 72).

- (14) a. *o tarla ak-il-mış-ı-di bän-ım oğlu-m-unan.*
 that field sow-PASS-EV.PST-COP-PST[3] 1.SG-GEN son-POSS.1.SG-INSTR
 ‘It seems that that field was sown by my son.’
- b. *o yol aç-il-di.*
 this road open-PASS-PST[3]
 ‘This road is opened.’

The Turkish modal suffixes are also attested in Urum, as illustrated with the suffix *-(y)A* ‘POT’ denoting possibility and preceding negation in (15a), and the conditional suffix *-sA* ‘COND’ frequently reinforced by the conjunction *agär* ‘if’ as in (15b) (however not always; see (52) in the illustrative text), or the suffix *-(y)Abil* ‘ABIL’ denoting possibility or ability. A further modal suffix is the optative suffix *-(y)A* ‘OPT’, e.g., *yaşı-y-a-h* (live-Ø-OPT-1.PL) ‘let’s live’ (the difference to the possibility suffix *-yA* is that the former always precedes negation).

- (15) a. *bän gänd-ım gid-ä-m-ier-ım*
 1.SG own-POSS.1.SG go-POT-NEG-IPFV-1.SG
 ‘I would not be able to walk on my own.’
- b. *agär bän on-i gör-sä-i-dı-m*
 if 1.SG 3.SG-ACC see-COND-COP-PST-1.SG
bän on-dan isti-ağğ-ı-dı-m piçah
 1.sg 3.SG-ABL want-FUT-COP-PST-1.SG knife
 ‘If I saw him, I would ask him for a knife.’
- c. *išli-y-abül-ür-üm tez-dän*
 work-Ø-ABIL-IPFV-1.SG new-ABL
 ‘I can work early (in the morning).’

The most frequent temporal/aspectual suffixes in narratives are the imperfective aspect and the past tense suffix. The imperfective suffix (Turkish *-iyor*) is realized as *-ier* or *-er*. This variation is pervasive and appears in the same phonological contexts. Some speakers show a tendency for the one or the other allomorph, but many speakers interchangeably use both versions.

- (16) *al-ier/ al-er*
 buy-IPFV[3]
 ‘s/he is buying’

The past suffix, *-d(I)* or *-t(I)*, assimilates to the preceding segment; see (17a-b). The vowel is dropped if the subsequent suffix starts with a vowel; see (17c). The past tense suffix can co-occur with the imperfective aspect suffix; see (17c-d). The evidential past is expressed with the suffix *-miš* ‘EV.PST’, see (17e).

- (17) a. *al-dı-lar* (buy-PST-3.PL) ‘they bought’
 b. *bah-tı-lar* (look-PST-3.PL) ‘they looked’
 c. *ed-ier-dı-z* (buy-IPFV-PST-2.PL) ‘you (pl.) were buying’
 d. *yaš-ier-dı-lar* (live-IPFV-PST-3.PL) ‘they were living’
 e. *gäl-miš-ti* (come-EV.PST-PST[3]) ‘it seems that he came’

The Turkish aorist, a tense with non-definite temporal reference, appears in Urum with the suffix *-Ir* ‘AOR’. As in Turkish, the aorist may be interpreted with future time reference. After the negative suffix, the aorist is realized with the allomorph *-z* ‘AOR’, see (18d).

- (18) a. *al-ır* (buy-AOR[3]) ‘he will buy’
 b. *bül-ür-üh* (know-AOR-1.PL) ‘we will know’
 c. *dušün-ür* (think-AOR[3]) ‘he will think’
 d. *dušün-ma-z-lar* (think-NEG-AOR-3.PL) ‘they would not think’

The future suffix is *-AĵA(h)* (Turkish *-AcAk*), as illustrated in (19); the final consonant may be dropped before personal suffixes; see (38b) below. In combination with the past copula, the future suffix renders a conditional expression; see (15b) above.

- (19) *köč-aĵah-lar*
 move-FUT-3.PL
 ‘they will move’

Negation is an important property for the distinction between verbal and non-verbal predicates. Only with verbs, negation is expressed with the suffix *-m(E)* ‘NEG’; see (20a).

While verbal predicates are negated with suffixation, non-verbal predicates are embedded in a negative predicate, as illustrated expressed either by the negative predicate *-däğil* ‘NEG.COP’ for properties and (see (20b) with an adjective and (20c) with a property-denoting noun) or by the negative existential *yoh-* ‘NEG.EXIST’ for individuals; see (20d)).

- (20) a. *de-me-di* *bül-m-er-im*
 say-NEG-PST[3] know-NEG-IPFV-1.SG
 ‘s/he did not say’ ‘I am not knowing’
- b. *bu* *äv* *äksi-däğil.*
 this house old-NEG.COP[3]
 ‘This house is not old.’
- c. *antonis* *uçitel-däğil.*
 Antonis teacher-NEG.COP[3]
 ‘Antonis is not a teacher.’
- d. *äv-dä* *kimsä* *yoh-u-di.*
 home-LOC anyone NEG.EXIST-COP-PST[3]
 ‘There is nobody home.’

The person suffixes are listed in Table 5. The two set of suffixes are different in the first and second person. Set I suffixes appear after the present stem (*gäl-sın* ‘come-2.SG’), the imperfective suffix (*gid-ier-sın* ‘go-IPFV-2.SG’), the aorist (*bul-ur-sın* ‘find-AOR-2.SG’), the optative (*yap-a-sın* ‘build-OPT-2.SG’, *gäl-ä-m-ä-sın* ‘come-POT-NEG-OPT-2.SG’) as well as after nominal predicates (*uzun-sın* ‘tall-2.SG’). Set II suffixes appear after the past suffix (*gör-dü-n*, ‘see-PST-2.SG’) and the conditional (*get-sä-n* ‘go-COND-2.SG’). A salient deviation from the Standard Turkish suffixes is the first person plural in *-Ih* (in both sets), which also occur in several Anatolian dialects (Brendemoen 1998: 240; compare Erzurum *geldih* in Yukari Karasu, *gelduh* in Çoruh Boyu, Gemalmaz 1978[I]: 22). The second person plural in *-sis/-siz* (set II *-z*) also differs from Standard Turkish (*-sInIz*, *-nIz*): this suffix is mentioned by Karahan (1996) among the characteristic properties of the Anatolian dialects. The vowel of the suffix is determined by vowel harmony: the only deviation from the general rule is the form of the past suffix in the third person (i.e., when it is not followed by a person suffix): in this case the suffix appears in the indifferent form *-di/-ti* ‘PST’. The third person affix follows the copula in most cases, e.g., *var-dır-lar* ‘EXIST-COP-3.PL’; however, some instances of the third plural suffix preceding the copula are also available in our corpus, e.g., *yap-tı-lar-i-di*

‘build-PST-3.PL-PST-COP’. The future suffix *-aĵah* ‘FUT’ suffix combines with set II suffixes, whereby the final consonant is dropped in the first and second person singular (*et-mi-aĵa-m* ‘do-NEG-FUT-1.SG’, *et-mi-aĵa-n* ‘do-NEG-FUT-2.SG’) and the first person plural is exceptionally *-In* ‘1.PL’ (*et-mi-aĵaĝ-ın* ‘do-NEG-FUT-1.PL’).

Table 5. Verbal person suffixes

		set I		set II	
		front/non-rounded	back/rounded	back/non-rounded	front/rounded
sg.	1	<i>gid-ier-ım</i> ‘I am going’	<i>bul-ur-um</i> ‘I will find’	<i>ĉal-dı-m</i> ‘I stole’	<i>gör-dü-m</i> ‘I saw’
	2	<i>gid-ier-sın</i>	<i>bul-ur-sun</i>	<i>ĉal-dı-n</i>	<i>gör-dü-n</i>
	3	<i>gid-ier</i>	<i>bul-ur</i>	<i>ĉal-di</i>	<i>gör-di</i>
pl.	1	<i>gid-ier-ıh</i>	<i>bul-ur-uh</i>	<i>ĉal-dı-h</i>	<i>gör-dü-h</i>
	2	<i>gid-ier-sıs</i>	<i>bul-ur-sus</i>	<i>ĉal-dı-z</i>	<i>gör-dü-z</i>
	3	<i>gid-ier-lär</i>	<i>bul-ur-lar</i>	<i>ĉal-dı-lar</i>	<i>gör-dü-lär</i>

Urum has a rich inventory of non-finite verb forms. Many verbs, such as *ist-* ‘want’, *ol-* ‘be’, or static predicates such as *lazım* ‘need’ govern a bare infinitive; see (21a). Other predicates govern a dative-marked verbal noun. In the narrative texts we find examples with phase verbs, e.g., *toplamaya ğurtaldi* ‘he finished gathering’, *akmaya başladılar* ‘they started sowing’, *getti yatmaya* ‘he went to sleep’, modal predicates, e.g., *zorladı ati kaçmaya* ‘he forced the horse to run’ and static predicates such the deadjectival *azır-lan-* in (21b).

- (21) a. bare infinitive
ist-ier-ım *get-mah*
 want-IPFV-1.SG go-INF
 ‘I want to go.’
- b. dative-marked verbal noun
azır-lan-ier-ım *get-ma-y-a*
 ready-PROC-IPFV-1.SG go-INF-Ø-DAT
 ‘I am about to go.’

Converbs in *-AndAn* are characteristic of the Anatolian dialects (see discussion and observations in the dialects of Erzurum in Menz 2002: 203). These converbs are used for embedding events that take place contemporaneously with the event of matrix predicate; see

(22a). The converbs in *-Ip*, illustrated in (22b), are not very frequently in the narratives (an observation already made for the dialects of Erzurum; see Menz 2002: 209, citing Gemalmaz 1978[I]: 376). This converb also occurs in some idiomaticized combinations, e.g., *gïd-ïp gäl-ïer-ïh* (go-GER come-IPFV-1.PL) ‘we come and go’.

- (22) a. converbs in *-AndAn*
petros yat-ïer-di, siz gäl-ändän
 Petros sleep-IPFV-PST[3] 2.PL come-CONV
 ‘Petros was sleeping, when you came.’
- b. converbs in *-Ip*
çïğard-ïp ğo-ïer-lär galib-a
 take_out-GER put-IPFV-3.PL shape-DAT
 ‘Having taken it out, they put it into a shape.’

Participles with the adjectivalizer *-(y)An* ‘ADJR’ are followed by nominal inflectional suffixes and can be used as attributes, (23a), or also as headless relative clauses. They also can be governed by postpositions rendering adverbial constituents, e.g., *gäl-än-ä açet* (come-ADJR-DAT until) ‘until coming’. Participles with the suffix *-dlğ* occur in both attributive and converbial functions; they can also be governed by postpositions, e.g., *trasa-y-a çih-tih-tan soram* (roadway-Ø-DAT get-PTCP-ABL after) ‘after getting to the roadway’.

- (23) a. participles in *-yAn*
köv-lär-dä yaş-yan-lar=da jayal-lar äp get-ti
 village-PL-LOC live-ADJR-PL=CONN young-PL all leave-PST[3]
 ‘And the young people living in villages left all.’
- b. participles in *-dlğ*
siz gäl-dlğ-i kimin petros yat-ağah.
 2.PL come-PTCP-POSS.3.SG as_soon_as Petros sleep-FUT[3]
 ‘Petros will be sleeping when you will come.’

3.3.3. Pronouns

Personal pronouns are noun phrases inflecting for person, number and case. The forms of personal pronouns frequently exhibit inflectional deviations from the nominal paradigm; therefore we are listing all forms in Table 6. As this table shows, the declination of personal pronouns is almost identical to the forms of nouns. The unusual dative forms, e.g., *bahan*,

baan, *baa* etc. reported for the dialects of Erzurum (see Menz 2002 citing Karahan 1996) are not found in Urum. The case suffixes are identical to the adnominal suffixes (see Section 3.3.1), to the exception of the genitive of the 2. person (sing. *bän-ım*; pl. *biz-ım*), which displays an allomorph with a dissimilated nasal (a phenomenon also available in Standard Turkish: *benim*, *bizim*). In spontaneous texts, some (rare) instances of plural reinforcement are found, e.g., *biz-lär* ‘1.PL-PL’, *biz-lär-ä* ‘1.PL-PL-DAT’.

Table 6. Personal pronouns

	singular			plural		
	1	2	3	1	2	3
nominative	<i>bän</i>	<i>sän</i>	<i>o</i>	<i>biz</i>	<i>siz</i>	<i>on-nar</i>
accusative	<i>bän-i</i>	<i>sän-i</i>	<i>on-i</i>	<i>biz-i</i>	<i>siz-i</i>	<i>on-i</i>
dative	<i>bän-ä</i>	<i>sän-ä</i>	<i>on-a</i>	<i>biz-ä</i>	<i>siz-ä</i>	<i>on-nar-a</i>
genitive	<i>bän-ım</i>	<i>sän-ın</i>	<i>on-un</i>	<i>biz-ım</i>	<i>siz-ın</i>	<i>on-nar-ın</i>
locative	<i>bän-dä</i>	<i>sän-dä</i>	<i>on-da</i>	<i>biz-dä</i>	<i>siz-dä</i>	<i>on-nar-da</i>
ablative	<i>bän-dän</i>	<i>sän-dän</i>	<i>on-dan</i>	<i>biz-dän</i>	<i>siz-dän</i>	<i>on-nar-dan</i>
instrumental	<i>bän-nän</i>	<i>sän-nän</i>	<i>on-nan</i>	<i>biz-ınän</i>	<i>siz-ınän</i>	<i>on-nar-ınan</i>

Interrogative pronouns include the pronoun *kim* ‘who’ for animates, (24a) (both human and non-human), and the pronoun *nä* ‘what’ for inanimates; see (24c). These pronouns combine with case suffixes; see (24b). Questions on adverbial constituents are expressed with the interrogative adverbs *nerdä* ‘where’, *niya* ‘why’, *näsıl* ‘how’, *nävädä* ‘when’. In general, the interrogative word appears left adjacent to the predicate, as shown in (24a-b, d), but deviations are possible, (24c).

- (24) a. *kim-dir* *uçitel?*
 who-COP[3] teacher
 ‘Who is the teacher?’
- b. *kim-ınan-dir* *baba-n?*
 who-INSTR-COP[3] father-POSS.2.SG
 ‘With whom is your father?’
- c. *nä* *o* *sän-dän* *istä-di?*
 what 3.SG 2.SG-ABL want-PST[3]
 ‘What did (s)he want from you?’

- d. *näsıl gid-en köv-ä?*
 how go-2.SG village-DAT
 ‘How do you go to the village?’

The interrogative pronouns also appear in embedded interrogatives; see (25a). In embedded questions, the interrogative pronoun occupies an argument position (depending on its syntactic function; see (25a-b)) and not the complementizer position (as in many European languages such as English or German). This is supported by the fact that it may co-occur with the complementizer as in (25b-c). It is important to notice that these pronouns can also be used as indefinite pronouns as illustrated in (25d), which implies that constituent questions are not typed neither through word order nor through pronoun type.

- (25) a. embedded clause with subject interrogative pronoun
bül-m-ier-im kim gäl-ier
 know-NEG-IPFV-1.SG who come-IPFV[3]
 ‘I do not know who is coming.’
- b. embedded complement clause with object interrogative pronoun
bül-m-ier-im ki petros nä sät-er
 know-NEG-IPFV-1.SG COMP Petros what sell-IPFV[3]
 ‘I do not know what is Peter selling.’
- c. embedded question
bül-ier ki kim gäl-m-ier?
 know-IPFV[3] COMP who come-NEG-IPFV[3]
 ‘Does (s)he know who is not coming?’
- d. *kimı-si get-ti ruset-a,*
 who-POSS.3.SG go-PST[3] Russia-DAT
kimı-si get-ti gretsia-y-a.
 who-POSS.3.SG go-PST[3] Greece-Ø-DAT
 ‘Some of them went to Russia, some of them went to Greece.’

Relative clauses are introduced by the relative pronoun *angi* ‘REL’ which is case-marked according to its function within the relative clause; compare (26a) and (26b-c). Interrogative pronouns may be also used for introducing relative clauses, as illustrated in (26d). The relative pronoun is in most cases followed by the complementizer *ki* ‘COMP’; see (26a, c).

- (26) a. relative pronoun: subject
arif angi-si ki get-ti kefli-i-di
 man REL-POSS.3.SG COMP leave-PST[3] drunk-COP-PST[3]
 ‘The man who left was drunk.’
- b. relative pronoun: instrumental phrase
ver-in bān-ā bičaǵ-i angi-si-inān kās-ier-sis at
 give-2.SG 1.SG-DAT knife-ACC rel-POSS.3.SG-INSTR cut-IPFV-2.PL meat
 ‘Give me the knife, with which you are cutting meat.’
- c. relative pronoun: possessor phrase
adam, angi-sin-in ki it-in-i old-ür-du-m,
 man REL-POSS.3.SG-GEN that dog-POSS.3.SG-ACC kill-IPFV-PST-1.SG
čih-ti.
 go_out-PST[3]
 ‘The man whose dog I killed went out.’
- d. relative pronoun: possessor phrase
adam, kim-in it-in-i old-ür-du-m, čih-ti.
 man who-GEN dog-POSS.3.SG-ACC kill-IPFV-PST-1.SG go_out-PST[3]
 ‘The man whose dog I killed went out.’

3.3.4. Adjectives and adverbs

There is no lexically determined distinction between adjectival and adverbial roots, i.e., the same lexical elements can be used as attributes of nouns or as verbal adjuncts. These possibilities are illustrated by the quantifier *čoǵ* in (27a-b).

- (27) a. adnominal modifier
čoǵ ğız
 much girl
 ‘many girls’
- b. adverbial modifier
o ğuš čoǵ uç-abul-ür
 that bird much fly-ABIL-AOR[3]
 ‘This bird can fly a lot.’

Adverbs and adjectives can also be used as predicates, in which case they combine with the person suffixes introduced for verbs in Table 5; see (28b). However, they contrast with verbs in that they cannot combine with the tense/aspect/mood suffixes and in that they may be used with the copula *-dir* ‘COP’; see (28c). This copula is not exclusively used for adjectives but it occurs with any type of non-verbal predicate (e.g., adverbs and nouns).

- (28) a. *bu äv äksi.*
 this house old
 ‘This house is old.’
- b. *bän ğıssa-im.*
 1.SG short-1.SG
 ‘I am short.’
- c. *bu äv äksi-dir.*
 this house old-COP[3]
 ‘This house is old.’

With past-time reference, non-verbal predicates combine with the past suffix after the copula *-I* ‘COP’. This copula occurs with non-verbal predicates of different types: (a) adjectives, (29a); (b) adverbials, (29b); (c) stative predicates that behave like adjectives, e.g., the existentials *var* ‘EXIST’ and *yoh* ‘NEG.EXIST’ used in possessive constructions, (29c). Some verbal suffixes such as the conditional *-sA* and the evidential *-mİš* may combine with this copula, which suggests that these suffixes change the category of the stem.

- (29) a. *o ağaç uzun-u-di*
 that tree tall-COP-PST[3]
 ‘This tree was tall.’
- b. *nerdä-y-di Petro dunagin?*
 where-COP-PST[3] Petro yesterday
 ‘Where was Petro yesterday?’
- c. *bän-im bir-zaman var-i-di at-ım*
 1.SG-GEN one-time EXIST-COP-PST[3] horse-POSS.1.SG
 ‘I had once a horse (lit. there was once a horse of me)’

The contrast between verbal and non-verbal predicates at the stem level is supported by the fact that verbs can be derived from adjectival roots with suffixation, as illustrated in (30b). The derived stem is a verb and can combine with the tense/aspect/mood suffixes of the verbal inflection.

- (30) a. *alma ğırmızı-dir.*
 apple red-COP[3]
 ‘The apple is red.’
- b. *bibär ğırmız-lan-ier / ğırmız-lan-aĵah*
 pepper red-PROC-IPFV[3] red-PROC-FUT[3]
 ‘The apple is becoming/will become red.’

As attributes, adjectives precede the head noun; see (31a). Case and number are phrasal, i.e., there is no agreement-like copies of the inflectional categories on the adjective. In the absence of a nominal head, the noun phrase suffixes (number, case, possession) may attach to the adjective; see (31b). There are suffixes for the derivation of nouns out of adjectives, in particular the nominalizer *-lıh* ‘NR’ (assimilating to preceding alveolar nasals to *-nlh*), e.g. *sıĵah-lıh* (hot-NR) ‘fever’, *ĉatın-nıh* (difficult-NR) ‘difficulty’, which is evidence for a contrast between nominal and adjectival/adverbial roots.

- (31) a. prenominal adjectives
yol-da gör-di birtänä ĉüĉük güzäl ğız-i
 street-LOC saw-PST[3] one little beautiful girl-ACC
 ‘He saw a little beautiful girl on the road.’
- b. noun phrase without nominal head
ĝoĵa-lar-a ver-di pensiya...
 old-PL-DAT give-PST[3] pension
 ‘They gave a pension to the old people...’

There is no morphological expression of degree (comparative or superlative). Comparative constructions are formed with the adverb *daha* ‘more’ and the second term of comparison in an ablative phrase or in a phrase with the Russian conjunction *ĉem* ‘than’; see (32a-b). Superlative constructions are formed in the same way, see (32c): the second term of comparison explicitly refers to the totality of the referents that are contained by the set under

comparison. Equative constructions are formed with the postposition *kimin* ‘such as’, see (32d).

- (32) a. comparative construction with ablative phrase

o bän-dän uzun-dur.
3.SG 1.SG-ABL tall-COP[3]

‘(S)he is taller than me.’

- b. comparative construction with loan conjunction

kirpič duvar-i daha pärk-tir, čem gav-in duvar-i
brick wall-POSS.3.SG more hard-COP[3] than adobe-GEN wall-POSS.3.SG

‘The brick wall is harder than the adobe wall.’

- c. superlative construction

bän äp-sin-dan čüčüg-im.
1.SG all-POSS.3.SG-ABL small-1.SG

‘I am the youngest.’

- d. equative construction

o siz-in oğlu-z-kimin uzun-dur.
3.SG 2.PL-GEN son-POSS.2.PL-such tall-COP[3]

‘He is as tall as your son.’

3.3.5. Determiners and Quantifiers

Urum does not have a definite article. Bare noun phrases can have specific or generic reference. There are two demonstratives: (a) a proximal demonstrative *bu* ‘this’, e.g., *bu ğuš* ‘this bird’, and (b) the 3. person pronoun that is interpreted as distal (‘that’) in its use as determiner, e.g., *o ğuš* ‘that bird’. The numeral *bir* ‘one’ or may be used as indefinite determiner, e.g., *bir ğuš* ‘a bird’.

Quantifiers include elements like *är* ‘every’, *birġaç* ‘some’, *čoĝ*, ‘much’, *az* ‘few’, see examples in (7), as well as numbers. The universal quantifier *äp* ‘all’ differs from the further elements in the behavior of plural (see (7)), as well as in its position at the left periphery of the noun phrase. Furthermore, this quantifier is frequently realized in the focus position (immediately preverbal) which is additional evidence of its particular status in the syntax of noun phrases, see (33).

- (33) *bun-nar-i äp käs-ier-ih*
 this-PL-ACC all cut-IPFV-1.PL
 ‘We cut them all.’

The order of these elements in the noun phrase is illustrated in (34). The universal quantifier (U) precedes the determiner (D) which precedes quantifiers/numerals (Q), that are followed by adjectives (A) and nouns (N). Interestingly, the possibility to prepose the adjective before the determiner, which is the preferred option in Turkish is not found in our corpus; Urum native speakers judge the order in (35a) as “not very natural”.

- (34) [U [D [Q [A [N]]]]]
gör-dü-m äp bu üç bayaz tayuh-lar-i
 see-PST-1.SG all this three white chicken-PL-ACC
 ‘I saw all these three white chicken.’

- (35) a. [?]*gör-dü-m bayaz bir tayuğ-i.*
 see-PST-1.SG white one chicken-ACC
 b. *gör-dü-m bir bayaz tayuğ-i*
 see-PST-1.SG one white chicken-ACC
 ‘I see a white chicken.’

Number formation follows the patterns known from Turkish, as illustrated in Table 7.

Table 7. Numbers

1	<i>bir</i>	10	<i>on</i>	11	<i>on bir</i>
2	<i>iki</i>	20	<i>igirmi</i>	12	<i>on iki</i>
3	<i>üç</i>	30	<i>ottuz</i>	13	<i>on üç</i>
4	<i>dört</i>	40	<i>ğırh</i>	14	<i>on dört</i>
5	<i>beş</i>	50	<i>älli</i>	15	<i>on beş</i>
6	<i>altı</i>	60	<i>altmış</i>	100	<i>yuz</i>
7	<i>eddi</i>	70	<i>etmiş</i>	200	<i>iki yuz</i>
8	<i>säkkiz</i>	80	<i>säksän</i>	1000	<i>bin</i>
9	<i>dokkuz</i>	90	<i>dohsan</i>	2000	<i>iki bin</i>

3.3.6. Postpositions

Postpositions are distinguished in different subclasses depending on the case marking of the postpositional complement. Some postpositions (e.g., *iç-* ‘in’, *yan-* ‘beside/near’, *çih-* ‘out of’, *üst-* ‘above’, *dib-* ‘under’, *ög-* ‘in front of’, *geri-* ‘behind’)⁵ are relational nouns and inflect like nouns: they agree with their complement in person and they are case marked; (36a).⁶ The complement of these postpositions is marked for genitive case. Some postpositions (e.g., *oçüri/otturi* ‘for’) govern a dative complement; (36b). Adverbs may be modified by an ablative phrase as illustrated with a local adverb in (36c) (a further adverb frequently occurring with an ablative is *sora* ‘after’).

- (36) a. genitive complement
kastrülka-nın iç-in-da
stew_pot-GEN in-POSS.3.SG-LOC
‘in the stew pot’
- b. dative complement
sän-a oçüri
2.SG-DAT for
‘for you’
- c. ablative adjunct
stol-dan uzak-tır
table-ABL far-COP[3]
‘far from the table’

3.3.7. Conjunctions

Clausal embedding is mainly expressed through the several types of converbs in Turkish; see Urum examples in (22). A characteristic property of Turkic languages spoken in several Slavic environments is the frequent use of complementizers preceding the clause and governing finite verbs (see data from Gagauz in Menz 2001). A characteristic property of the Anatolian dialects of Turkish is the frequent use of *ki* (Menz 2002: 207 with reference to Gemalmaz 1978). The complementizer *ki* may occur at the beginning of the subordinate

⁵ The lateral regions for ‘left’ and ‘right’ are expressed with complex expressions, e.g., *pisik stol-un sol/sağ täräf-in-dä-dir* (cat table-GEN left/right sind-POSS.3-LOC-COP) ‘the cat is on the left/right side of the table’.

⁶ A particular postposition that we encountered several times in Urum narratives is the compound *dört-bir-yan-* (four-one-beside) ‘around’.

clause as in (37a) or clause internally. It is frequently used as reinforcement to other complementizers, e.g., *näsıl ki* ‘how’, *onuçun ki* ‘because’, *näväh ki* ‘when’, etc. (see Johanson 1993 for the claim that the complex conjunctions of the type *onuçun ki* copy the structure of the corresponding Russian conjunction *potomu što* ‘because’); see also the use of *ki* in interrogatives in (25b-c) above. A set of conjunctions is used to introduce several types of adverbial subordination; see (37b). Temporal clauses are introduced with the conjunctions *näväde* ‘when’, *nävä(h)* ‘when’, *alä* ‘until’, *kimın* ‘such as’, *näsıl* ‘when’, causal subordinate clauses with *onüçün* ‘because’ (< *on-un için* ‘3-GEN for’), conditional clauses with *agär* ‘if’.

(37) a. complement clause

düşün-er-im ki o anton-nan get-ti.
 think-IPFV-1.SG COMP 3.SG Anton-INSTR go-PST[3]
 ‘I think that he went with Antonis.’

b. adverbial subordinate clause

petros yat-ier-di nävädä siz gäl-dı-z
 Petros sleep-IPFV-PST[3] when 2.PL arrive-PST-2.PL
 ‘Petros was sleeping, when you arrived.’

Coordinative conjunctions are the clitic =*dA* ‘CONN’ and the conjunction *ama* ‘but’; see (38a-b). The Russian loans *i* ‘and’ and *ili* ‘but’ occur frequently in the spoken language; see (38c). The connective clitic =*dA* ‘CONN’ cliticizes to the first phonological word of the last conjunct; see (38a, c). It occurs as coordinative conjunction but also as inter-sentential connective.

(38) a. conjunctive coordination

petros äk-äjäh bibär, bän=dä äk-äjä-m.
 petros sow-FUT[3] piper 1.SG=CONN sow-FUT-1.SG
 ‘Petros will sow chile, and so will I.’

b. disjunctive coordination

petros ak-m-er, ama bän ak-äjä-m.
 Petros plant-NEG-IPFV[3] but 1.SG plant-FUT-1.SG
 ‘Petros is not planting, but I will plant.’

- c. native and loan conjunctions

gretsia-da=da krizis i sağ evropa-da=da.

Greece-LOC=CONN crisis and whole Europe-LOC=CONN

‘And there is crisis in Greece as well as in whole Europe.’

3.3.8. Particles

The sentential particles ‘yes’ and ‘no’ are *hä* (borrowing from Georgian; corresponding to Standard Turkish *evet*) and *yoh* (Standard Turkish *hayır*).

- (39) a. *o äv täzä-dir?*
 3.SG house new-COP[3]
 ‘Is this house new?’
- b. *hä, täzä-dir.*
 yes new-COP[3]
 ‘Yes, it is new.’
- c. *yoh, täzä-dägil.*
 no new-NEG.COP[3]
 ‘No, it is not new.’

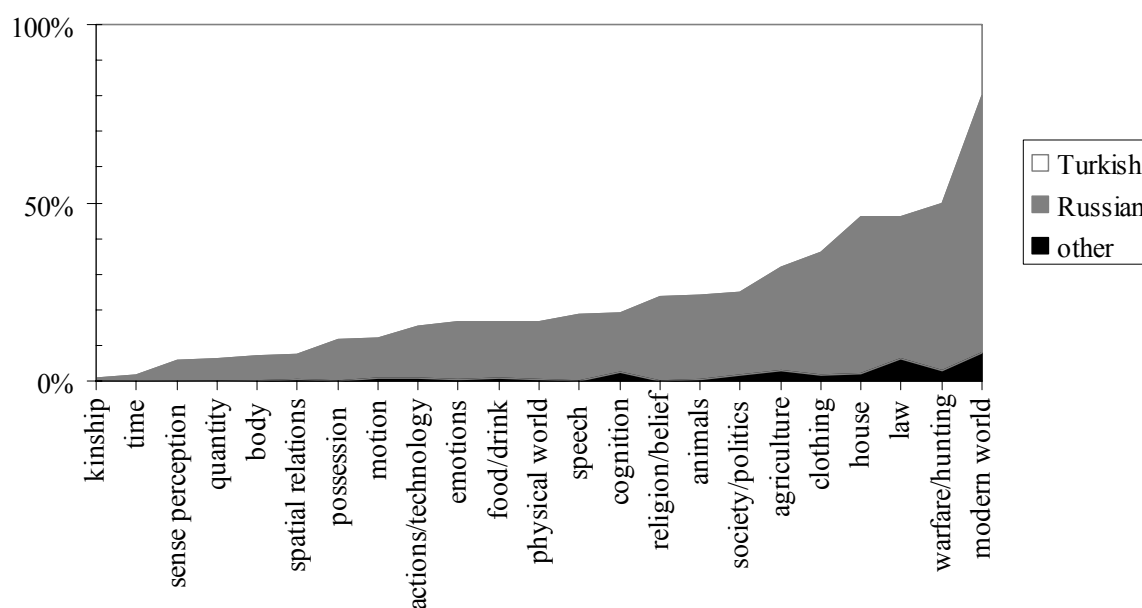
Polar questions are formed without a question particle, i.e., the contrast between assertions and questions in (36a-b) relies on intonation. The corresponding utterance in Turkish contains a question particle, i.e., *o Tsalka’da mı?* (3.SG Tsalka-LOC Q) ‘is he in Tsalka?’, which is unknown in Urum.

- (40) a. *o Tsalka-da-dir.*
 3.SG Tsalka-LOC-COP[3]
 ‘He is in Tsalka.’
- b. *o Tsalka-da-dir?*
 3.SG Tsalka-LOC-COP[3]
 ‘Is he in Tsalka?’

3.4. Lexicon/Söz Varlığı

Urum is spoken in a multiethnic and multilingual context and this is reflected on the frequent occurrence of borrowings from several related languages. All speakers are bilingual Russian. Apart from Russian, many speakers are competent in Georgian, which is the official language of the state. The community has strong contacts to the Pontic Greek population of Georgia that is conceived as homo-ethnic. Furthermore, there is an Armenian population in the district of Tsalka and it is reported that ethnic Greeks had already contact to Armenians in Anatolia. Although these contacts promise a multitude of linguistic influences, an empirical study on the sources of the Urum vocabulary reveals that the major source of foreign elements (without distinguishing between borrowings and code-switching) in Urum is Russian (Ries et al. 2013). The study examined a total of 2550 lexical forms. Words of Greek origin (7 words; 0,3% of the examined vocabulary) are restricted to the field of religion (see some examples in Section 2.2). Georgian words (14 words; 0,5% of the vocabulary) are only present in some culturally specific fields such as ‘food/drink’. There are few elements for which an Armenian origin is hypothesized (6 words; 0,2%), but not a substantial amount of loanwords from this language. The majority of loanwords (514; 20,2%) comes from Russian, which is also reflected in the spontaneous speech production; see illustrative text in Section 4. Figure 2 shows the proportions of loanwords sorted in semantic fields, according to the inventory of the WOLD project (Haspelmath and Tadmor 2009). The semantic fields on the left side of this figure, e.g., kinship terms, expressions of time, perception, and quantity or the body-part terms and the expressions of spatial relations are known to be cross-linguistically conservative. The majority of Urum words in these fields is of Turkish origin, which supports the view that Turkish is the substrate language. The fields on the right side, e.g., concepts relating to the modern world, warfare/hunting, law, house, clothing, agriculture, etc. represent semantic fields that are culture-specific and as such particularly prone to influences through language contact. In these fields we observe a strong influence of Russian, which has the role of the superstrate language in the contact situation of the Urum people.

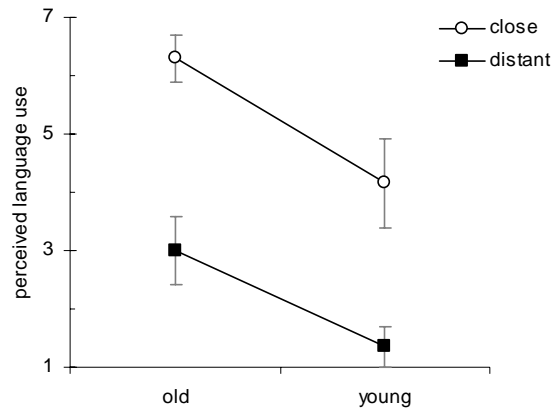
Figure 2. Proportions of lexical origin depending on semantic field

3.5. Current developments/Güncel Gelişmeler

The use of language is shrinking since the population is leaving the original settlements. As frequently observed in situations of migration to multi-ethnic environments, the use of Urum is restricted to the communication within the family, especially with the elder members. A sociolinguistic study about the choice of language carried out in January 2013 examined two crucial factors, namely age and social distance, which have a crucial role in the developments in language use (Ries and Skopeteas 2013). Sixteen native speakers were asked to judge the frequency of using Urum with several people in their environment. The questions used in these interviews had the general form: “How often do you use Urum with X?”; speakers were instructed to judge the frequency of language choice in a scale from 1 to 7 (1=never; 7=always). The questions included four types of individuals (X): grandparents; own children; old neighbours; children of neighbours. These four types involve two factors: social distance (close vs. distant) and age (old vs. young). Speakers’ judgments are averaged in Figure 3.

Figure 3. Speakers' intuition about language use
(average intuitions of 16 speakers; collected in Tbilisi, January 2013)

The findings in Figure 3 reflect the intuition of the speakers that they use the language more frequently with older addressees (horizontal axe) and more frequently with family members (“close”). The two factors combine cumulatively, i.e., their effects are additive. The resulting pattern shows that the use of language shrinks to restricted social spaces and suggests that inter-generational transmission is endangered, since the speakers abandon using the language with their children.

4. A Sample Text/ Örnek Bir Metin

The story of their ancestors was recorded and transcribed by Violeta Moisiđi in December 2010 (see Skopeteas and Moisiđi 2010 for a text collection). The third line contains a word-by-word Turkish translation provided by Emrah Turan (Bielefeld University).

- (41) *biz-ım halh gäl-di kavkaz-a vasemnadsati vektya.*
 1.PL-GEN people come-PST[3] Caucasus-DAT eighteenth century
 bizim halk geldi Kafkasya’ya onsekizinci yüzyılda
 ‘Our people came to the Caucasus in the eighteenth century.’

- (42) *gäl-dı-h, şindi onida di-y-a-m-äm točnii*
 come-PST-1.PL now that say-Ø-POT-NEG-1.SG exactly
 geldik şimdi onuda diyeyim tam olarak

soči-y-a *ya=dä* *suhum-a,*
 Sochi-Ø-DAT or=CONN Sukhumi-DAT
 Soçi'ye ya da Sukhumi'ye

'We came, but I couldn't say where exactly we came to Sukhumi or Sochi.'

(43) *pamoemu* *suhum-a* *gäl-dı-h.*
 probably Sukhumi-DAT come-PST-1.PL
 muxtemelen Sukhimi'ye geldik.

'probably we came to Sukhumi.'

(44) *suhum-da,* *soram* *general* *passkevič gätır-di* *tzalga-y-a.*
 Sukhumi-LOC then General Paskevich bring-PST[3] Tsalka-Ø-DAT
 Sukhumi'de, sonra General Paskevich getirdi Tsalka'ya

'In Sukhumi, then General Paskevich brought them in Tsalka.'

(45) *gäl-dı-lär* *tsalka-da,* *bah-tı-lär* *bur-da* *var-ı-di*
 come-PST-3.PL Tsalka-LOC look-PST-3.PL here-LOC EXIST-COP-PST[3]
 Geldiler Tsalka'ya baktılar burda vardı

čaj, göl.

river lake

čaj, göl

'They came to Tsalka and saw that there is river and lake here.'

(46) *de-dı-lär* *ki* *bur-da* *uje* *yaša-mah* *olur,*
 say-PST-3.PL that here-LOC already live-INF can
 dediler ki burda şimdiden yaşamak olur,

bur-da *äv-lär-i* *yap-a-h,*
 here-LOC house-PL-ACC build-OPT-1.PL
 burda evleri yapalım

They said that it's already possible to live here, (it is possible) to build houses,

(47) *göl ora-dä, çay ora-dä, yap-a-h yapı-lär-i*
 lake that.place-LOC river that.place-LOC build-OPT-1.PL house-PL-ACC
 göl orada, çay orada, yapak(yapalım) yapıları

da yaşı-y-a-h
 and live-Ø-OPT-1.PL
 da yaşyalım

‘Lake is there, river is there, let’s build houses and let’s live.’

(48) *elä-dän=dä iştēm gäl-dı-lär beštaš-a*
 that-ABL=CONN so come-PST-3.PL Beshtasheni-DAT
 Böyle işte geldiler Beštaş’a

‘That’s how they came to Beshtasheni.’

(49) *beštaš-tan=da sora air-län-di ol-di baiburt,*
 Beshtasheni-ABL=CONN after other-PROC-PST[3] be-PST[3] baiburt
 Beštaş’ dan da sonra ayrıldı oldu Bayburt,

ol-di gäräk, hadik-madik, uje o göl-un
 become-PST[3] Gäräk Hadiq-Madik already that lake-GEN
 oldu Garak, Hadik-Madik, çoktan o gölün

dörtbiryān-ın-da ol-di o yapı-lar.
 around-POSS.3.SG-LOC be-PST[3] that house-PL
 yanında oldu o yapılar

‘After Beshtasheni, it developed, it became Baiburt, it became Garak, Hadiq and so on, and those houses became already around that lake.’

(50) *da anbeljada iştēm göl-un dörtbiryān-ın-da eğil-di*
 and thus so lake-GEN around-POSS.3-LOC gather-PST[3]
 ve böylece işte gölün yanında eğildi

urum halh-i, iştēm çai var-ı-di, ſei var-ı-di,
 Urum people-ACC so river EXIST-COP-PST[3] something EXIST-COP-PST[3]

Urum Halkı, işte çay vardı, şey vardı

halh=ta ğal-di
people=CONN stay-PST[3]
halkta kaldı

‘And thus Urum people were gathered around the lake, there was a river, there was something, and people stayed.’

(51) *do, biz ğal-yan-dä, ama bur-da yaş-ier-di,*
before 1.PL come-ADJR-LOC but here-LOC live-PST[3]
önce, biz gelmeden, ama burda yaşıyordu,

bur-da var-ı-di el-lär, an šindi elä er-lär var,
here-LOC EXIST-COP-PST[3] stranger-PL here now so place-PL EXIST
burda vardı eller, burda şimdi _ yerler var,

or-da ğurĵi-lär yaş-ier-di alä biz ğal-m-üz-dän
there-LOC Georgian-PL live-IPFV-PST[3] yet 1.PL come-NEG-AOR-1.PL-ABL
orda Gürcüler yaşıyordu hala biz gelmezden

bur-ya, bur-da ğurĵu-lär var-ı-di
here-DAT here-LOC Georgian-PL EXIST-COP-PST[3]
buraya, burda Gürcüler vardı

‘In the old time, before our coming, they were living... there were strangers here, now there are such places, Georgians was living there before we came here, there were Georgians here.’

(52) *er-lär-i=da alä, šindi get-sä-h gör-sä-h,*
place-PL-ACC=CONN yet now go-COND-1.PL see-COND-1.PL
yerleri ve hala şimdi gitsek görsek

‘If we go now and see those places,’

(53) *ğal-sın-när gör-sä-de-m o er-lär-i=da*
come-2.SG=3.PL show-COND-PST-1.SG this place-PL-ACC=CONN

gelsinler gösterecem o yerleri de
‘Let them come and I could show them those places.’

- (54) *yapı-lar-ın er-lär-i ğan-ıl-ier*
house-PL-GEN place-PL-POSS.3.SG notice-PASS-IPFV[3]
Yapıların yerleri fark edilebilir
‘Places of houses are noticeable.’

- (55) *bur-da biz (mm) daş-ta bul-du-h gürjüjä yazılı*
here-LOC 1.PL (mm) stone-LOC find-PST-1.PL Georgian-DAT written
Burda biz taşta bulduk Gürcüce yazılmış
- şei et-mä-y-a, bur-da gürjü-lär yaş-ier-dı-lär*
something make-INF-Ø-DAT this.place-DAT Georgian-PL live-IPFV-PST-3.PL
şeyi etmeye, burda Gürcüler yaşıyordular
‘Here we found something written on a stone in Georgian, here were living Georgians.’

- (56) *sora bur-dan gürjü-lär get-tı-lär, biz gäl-dı-h bur-da*
then here-ABL Georgian-PL go-PST-3.PL 1.PL come-PST-1.PL here-LOC
sonra burdan Gürcüler gittiler, biz geldik buraya
‘Then Georgians left from here, we stayed here.’

- (57) *an beläda gäl-dı-h çıh-tı-h iştem beštaş-a,*
_ böylece geldik çıktık işte Beštaş a
thus so come-PST-1.PL exit-PST-1.PL so Beshtasheni-DAT
- da şindi-adä yaş-ier-ıh*
CONN now-until live-IPFV-1.PL
da şimdi deĝin yaşıyoruz.
‘Thus we came to Beshtasheni and live till now.’

Abbreviations

GLOSS	meaning	GLOSS	meaning
1	first person	GER	gerund
2	second person	INF	infinitive
3	third person	INSTR	instrumental
ABIL	abilitative	IPFV	imperfective
ABL	ablative	LOC	locative
ACC	accusative	M	masculine
ADJR	adjectivalizer	NEG	negative
AOR	aorist	NOM	nominative
COMP	complementizer	OPT	optative
COND	conditional	PASS	passive
CONN	connective	PL	plural
CONV	converb	POSS	possessor
COP	copula	POT	potential
DAT	dative	PROC	processive
DEF	definite	PST	past
EXIST	existential	PTCP	participle
FUT	future	REL	relative pronoun
GEN	genitive	SG	singular

5. Bibliography/Kaynakça

- Bittricher, M., Franke, J., Mende, E. und M. Schulz, 2011. Der Einfluss von Numeralia auf den Numerus der kaukasischen-Sprache Urum. In Skopeteas, S. (Hg.), *Studies on Urum I, MA-Course Proceedings*. Bielefeld: Faculty of Linguistics and Literary Studies, University of Bielefeld, 1-4.
- Brendemoen, Bernt 1998, Turkish dialects. In Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.), *The Turkic languages*. London: Routledge, 236-241.
- Kolossov, Vladimir, Tamara Galkina and Alexei Krindatch 1998, Les Grecs du sud de la Russie et du Caucase: Peuplement, répartition, territorialité. In: Michel Bruneau (ed.), 91–111.
- Altunkaynak, Erdoğan 2005, *Ortodoks Türkler Urumlar*. Ankara: ÜBL Yayıncılık.
- Böhm, Stefanie 2013, *Differenzielle Objektmarkierung im Türkischen und Urum*. MA Dissertation, Bielefeld University.
- Erdal, Marcel 2004, *A grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.
- Enç, M. 1991. The semantics of specificity. *Linguistic Inquiry* 22.1, 1-25.

- Erguvanlı, Eser Emine 1984, *The function of word order in Turkish Grammar*. Berkeley: University of California Press.
- Fonton, Félix 1840, *La Russie dans l'Asie mineure, ou campagnes du Maréchal Paskevitch en 1828 et 1829, précédées d'un tableau du caucase*. Paris.
- Garkavets, Aleksandr 2000, *Urumskiy Slovník*. Alma-Ata: Baur.
- Gemalmaz, Efrasiyap 1978 [1995], *Erzurum ili ağızları (İnceleme – Metinler – Sözlük ve Dizinler)*, Vol. I-III. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Göksel, Aslı and Celia Kerslake 2005, *Turkish: a comprehensive grammar*. London: Routledge.
- Haspelmath, Martin/Tadmor, Uri (eds.) 2009, *Loanwords in the World's languages: A Comparative Handbook*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Höfler, Concha Maria 2011, *Georgische Griechen – griechische Georgier? Zur Identität der Urum-Kommunikationsgemeinschaft Georgiens*. MA thesis, Europa Universität Viadrina, Frankfurt/Oder.
- Johanson, Lars 1993, Typen kausaler Satzverbindungen im Türkischen. *Journal of Turcology* 1, 213-267.
- Johanson, Lars 1998, The structure of Turkic. In Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.), *The Turkic languages*. London: Routledge, 30-66.
- Kalayci, Ünal 2008, Gürcistan in Tsalka (Parmaksız) Rayonunda Yasayan Urum Türklerinin Dil Ürünlerinden Örnekler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 1.1: 143-161.
- Karagyosov, Pavlos A. 2006, Religiya. In: Karagyosov, Pavlos (ed.): *Greki Tsalki*. Tbilisi, 93-107.
- Karahan, Leylâ 1996, *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya 2004, Ukrayna'daki Urum Türkleri ve Folkloru. *Millî Folklor* 61: 58-67.
- Kock Kobaidze, Manana 2001, Mother tongue and language use in Armenian and Russian schools in Georgia. *Working Papers* 48, Lund University, Dept. of Linguistics, 149-162.
- Kural, Murat 2002, Properties of scrambling in Turkish. Unpublished Ms., UCLA.
- Lewis, M. Paul (ed.) 2009, *Ethnologue: Languages of the World* (sixteenth edition). Dallas, Tex.: SIL International. (Online version)
- Menz, Astrid 1999, *Gagausische Syntax: Eine Studie zum kontaktinduzierten Sprachwandel*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Menz, Astrid 2001, Gagauz right-branching propositions introduced by the element *ani*. *Turkic Languages* 5, 234-244.

- Menz, Astrid 2002, The dialects of Erzurum: Some remarks on adverbial clauses. *Turkic Languages* 6, 199-214.
- National Statistics Office of Georgia 2011, *2010 Statistical Yearbook of Georgia*. Tbilisi.
- Öztopçu, Kurtuluş, Abuov, Zhoumagaly, Kambarov, Nasir, and Azemoun, Youssef 1999, *Dictionary of the Turkic Languages*. London: Routledge.
- Podolsky, Baruch 1986, Notes on the Urum language. *Mediterranean Language Review* 2: 99-112.
- Ries, Veronika and Skopeteas, Stavros 2013, *Language situation and language choice in indigenous communities*. Ms., Bielefeld University.
- Ries, Veronika, Skopeteas, Stavros, Turan, Emrah, and Nahrman, Kristin 2013, Discovering the prehistory of multilingual situations in the lexicon: An empirical study on the Caucasian Urum vocabulary. *Linguistic Online* (to appear).
- Schöning, Claus 1998, Azerbaijani. In Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.), *The Turkic Languages*. London: Routledge, 248-260.
- Sella-Mazi, Eleni and Moisi, Violeta 2011, *Sociolinguistic study on the areas of use of Urum and the attitude of the speakers towards the language* [in Greek]. (Working papers of the Urum documentation project). Bielefeld: University of Bielefeld (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Sideri, Eleni 2006, *The Greeks of the former Soviet Republic of Georgia: Memories and Practices of Diaspora*. Ph.D. dissertation, School of Oriental and African Studies, University of London, London.
- Schüler, Martina 2013, Einfluss von Belebtheit und Quantifikation auf die nominale Pluralmarkierung in Urum. *Studien zur Allgemeinen Sprachwissenschaft* 3, 1-13.
- Skopeteas, Stavros, Moisi, Violeta, Sella-Mazi, Eleni, Yordanoglu, Efy 2011, *Urum Basic Lexicon* (Working papers of the Urum documentation project). Bielefeld: University of Bielefeld (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Skopeteas, Stavros and Moisi, Violeta 2011, *Texts: Urum Narrative Collection* (Working papers of the Urum documentation project). Bielefeld: University of Bielefeld (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Uyanık, Osman 2010, Urum Türkcesinin Türk Dili Sınıflandırmalarındaki Yeri. *Türkiyat Araştırması Dergisi* 27: 45-56.
- Verhoeven, Elisabeth 2011, Vowel harmony and noun inflection in Caucasian Urum. Manuscript of the Urum documentation project, University of Bremen.

- Verhoeven, Elisabeth, Violeta Moisiđi & Efy Yordanoglu 2011, Sentences: Urum basic structures. (Working papers of the Urum documentation project). Bremen: University of Bremen (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Zimmer, Karl and Orhan Orgun 1992, Turkish. *Journal of the Phonetic Association* 22.1/2: 43-45.
- Wheatley, Jonathan 2006, Defusing conflict in Tsalka district of Georgia: migration, international intervention and the role of the state. *Working Papers* 36 (European Centre for Minority Issues).

Kafkas Urumları ve Urum Dili

Stavros Skopeteas, Bielefeld Üniversitesi

Tehlikedeki Türk Dilleri El Kitabına sunulmuştur,

Süer Eker ve Ülkü Çelik tarafından düzenlenmiştir.

Özet

Urum halkı kendilerini, 19. yüzyılın başlarında Anadolu'dan ayrılan Türkçe konuşan Pontus Rumları olarak tanımlar. Bu halkın büyük bir bölümü, bugün hala yaşamakta oldukları K'vemo K'art'li'nin dağlık bölgesine göç etmiştir. Bu grup, atalarının göç öncesinde konuştukları Türkçenin varyasyonunu, göç ettikleri yeni çevrede bulunan dillerin (özellikle Rusçanın) etkisiyle zenginleştirilmiş bir biçimde muhafaza etmiştir. Urumca Anadolu'daki Türkiye Türkçesinin diyalektleriyle önemli benzerlikler gösterir. Bu benzerliklerin ötesinde, bu dil, Rusçanın etkisine kadar geri götürülebilecek (bağımlı cümlelerin kullanımında olduğu gibi) bazı özelliklerin yanı sıra kendine özgü (ünlü uyumlarında görüldüğü gibi) gelişmeler de sergilemiştir.

Anahtar Kelimeler

Urum, Anadolu diyalektleri, Ses bilgisi, Biçim bilgisi, Söz varlığı

1. Giriş

Bu bölüm, Gürcistan'da K'vemo K'art'li'nin dağlık bölgesinde konuşulan bir dil olan Kafkas Urumcasına ayrılmıştır. Kafkas Urumlarının temel alt katmanı Anadolu Türkçesidir. Urum halkı Rusça da konuştukları için iki dillidir ve bugün konuşulan Urumca, Türkiye Türkçesiyle karşılıklı anlaşılabilirliği engelleyen, Rusçadan yapılmış büyük miktarda ödünçlemelere sahiptir. Kafkasya'da konuşulan Urumca, Ukrayna'da konuşulan Kırım Urumcasından ayırt edilmelidir. Kafkas ve Kırım Urumları aynı etnik adları paylaşır (bkz. Bölüm 2.1) fakat bu, iki dil topluluğunun doğrudan doğruya birbirleriyle ilişkili olduğu anlamına gelmez (bkz. Bölüm 3.1). Bu makale ise Kafkas Urumlarına ayrılmıştır. Bu halkın dillerinin temel özelliklerinin (Bölüm 3) yanı sıra, dil topluluğunun bugünkü durumu ve tarihi ana hatlarıyla (Bölüm 2) özetlenecektir.

Aşağıda sunulan veriler 2009 ve 2013 yılları arasında Tsalka ve Tiflis'teki anadil konuşurlarından derlenmiştir. Alıntı yapılan örnekler ya çevirilerle sağlanmış (Verhoeven,

Moisidi ve Yordanoglou 2011) ya da metinlerden toplanmıştır (Skopeteas ve Moisidi 2011). Derlemlerde (*corpora*) bulunan veri soruları hakkında daha fazla sezgisel veri ve açıklamalar Urum dilinin konuşuru olan Violeta Moisidi tarafından sağlanmıştır.¹

2. Kafkas Urumları

2.1. Urum Etnik Adları

Urum etnonimisi Türkçe *Rum*'dan gelir. Bu terim, Yunanca kökenli 'Romalı' (Doğu Roma İmparatorluğu'nun yurttaşı olanlar) anlamına gelen *rom* sözcüğünden oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda *Rum-i-Millet*, etnik bir topluluğa değil dini bir topluluğa işaret eden İmparatorluktaki Hristiyan Ortodoks insanların oluşturduğu *milleti*. *Urum* kelimesinde öne eklenen *u-* vardır; bu *u-* ünlüsü *r-* ile başlayan ödünç kelimelerde genellikle sözcüğün başına getirilir; örneğin *u-rus* "Rus", *u-ruset* "Rusya" (aynı kelimeler Anadolu Türkçesinde de vardır, bkz. Erzurum diyalektinde *urum*, *urus* ve *urusya*; Gemalmaz 1978 [III]: 318).

Anadil konuşurları kendi dillerini *Urum dili* olarak adlandırır ve kendilerini Türkçe konuşan Pontus Rumları şeklinde tanımlar (bkz. etnik kimlik sorunları için Höfler 2011). Gürcüler, ya *Urum-eb-i* (Urum-çğ.-a.k.) etnonimisini ya da Yunanistan'daki Yunanlılar da dâhil herhangi bir etnik Yunan halkı için kullanılan *berdzeni* etnonimisini kullanırlar (Sideri 2006: 26). Gürcistan'ın Pontus Rum konuşurları Urum dilini *turkikón* 'Türkçe' olarak adlandırır fakat Urum dili konuşurlarını homoetnik olarak düşünürler.

2.2. Din

Urum insanları Ortodoks Hristiyanlardır ve dinsel uygulamalarını Yunan, Gürcü ve Rus kiliselerinde gerçekleştirirler (Karagyosov 2006; Höfler 2011: 65f.). Urumda litürjik pratikler olmamasına rağmen birçok anadil konuşuru (sosyolinguistik mülakatlarda 30 kişiden 18'i; bkz. Sella-Mazi ve Moisidi 2011) dua ederken Urumcayı kullandıklarını bildirmiştir. Dini pratiklerdeki Urum dilinin kullanımı söz varlığına da yansımıştır. Urum dilinin söz varlığındaki ödünç kelimelerin yüzde 23'ü dini/inanç alanına ait kelimelerdir. Bu ödünç kelimelerin yüzdesi dünya dillerinde bulunan dini alana ait ödünç kelimelerin ortalama oranından daha azdır – bu oran WOLD projesinin verilerine göre yüzde 43 olarak tahmin

¹ 2009 yılından beri derlediği Urum dili verileri için Violeta Moisidi'ye (Tiflis) ve Urum dili ile Türkçe arasındaki karşılaştırmada Emrah Turan'ın yardımlarına (Bielefeld) minnettarım. Urum söz varlığı ve bugünkü Urum dili hakkındaki bulgular Veronika Ries ile ortak araştırmanın ürünüdür. Bu makale VW Kurumu tarafından finanse edilmiş 'Bugünkü Dönüşümsel Süreçlerin Dil ve Etnik Kimlikleri Üzerine Etkisi: Gürcistan'da Urum ve Pontus Rumları' adlı projenin bir parçasıdır.

edilmiştir (bkz. farklı dillerin durumları için Haspelmath ve Tadmor 2009; Urum kelime haznesinin detaylı bir açıklaması için Ries ve diğerleri 2013; söz varlığı üzerine daha ileri bir tartışma için 3.4). Bu durum Hristiyan toplulukları için şaşırtıcıdır fakat Urum dilini dini pratikler için kullandıklarını bildiren konuşurların raporlarıyla uyumludur. Din ve inanç hakkındaki kavramların büyük bir çoğunluğu Türkçe kökenli kelimelerle ifade edilir; örneğin, *allah* “Allah” ya da *cänäm* “cehennem”. Rusça ödünç kelimeler ise az sayıdaki Hristiyan terimlerle sınırlıdır; örneğin, Rusçadan *gimn* (Гимн) *gimn* ‘ilahi’ ya da *episkop* (Епископ) *episkop* ‘piskopos’ (Ries vd. 2013). Bu kelimelerin Yunanca kökenli olduğuna ama Rusçada kullanılan biçim içinde Urum diline aktarıldığına dikkat edilmelidir; krş. Rusça *gimn* ve Yunanca *imnos*, Rusça *episkop* ve Yunanca *episkopos*. Dini alanda çok az terim doğrudan doğruya Yunancadan gelir; örneğin, *hristugin* ‘Noel’; krş. Yunanca *hristujena* (Χριστούγεννα) ve Rusça *raždjestva* (Рождество).

2.3. Coğrafya ve Nüfus

Urum dili konuşurlarının yerleşim alanları, K’vemo K’art’li’nin dağlık bölgelerinde, özellikle de Tetri Tsqaro (enlem 41.5; boylam 44.5) ve Dmanisi’nin (enlem 44.1; boylam 41.3) yanı sıra Tsalka gölü (enlem 41.6; boylam 44.1) civarındaki köylerde bulunmaktadır. Tsalka civarındaki köyler, etnik Yunan halkının yüzde 50’den fazlasını oluşturduğu eski Sovyetler Birliği’ndeki birkaç yer arasındaydı (Kolossova, Galkina ve Krindatch 1998; 108). Gürcistan SSC’nin 1979 yılı nüfus sayımlarına göre, Tsalka bölgesinde kaydedilen etnik Yunanlıların büyük çoğunluğu Urum dili konuşuru olduğu için, bölgedeki etnik Yunan nüfusu 30 811 kişi olarak tespit edilmiştir. Gürcistan’ın şehir merkezine (özellikle Tiflis) ve bu merkezlerden başka istikametlere (ki bu istikametler arasında en popüler olanları Rusya ve Yunanistan’dır) yapılan büyük göç sonucu nüfus son yıllarda hızlı bir şekilde azalmıştır. Gürcistan Ulusal İstatistik Ofisi’nin belgelerine göre, ülkenin dışına göç eden etnik Yunan halkının sayısı 1989 yılında 100 300 kişi (toplam nüfusun 1.9 %) iken 2002 yılında 15 200 kişiydi (toplam nüfusun 0.3 %) (bkz. Gürcistan Ulusal İstatistik Ofisi 2011: 20). Tsalka’daki etnik Rum halkı 1979 yılında toplamda 30 811; 2002 yılında 4 589 kişidir ve 2005 yılındaki sayımda ise 1 500 kişi olarak tahmin edilmiştir (Wheatley 2006: 8). Yakın zamanda yapılan nüfus sayımı yoktur; Tiflis’teki Yunan Toplulukları Federasyonu Tsalka ve civarındaki köylerde mevcut bulunan 1.000 – 1.500 Yunanlının olduğunu tahmin etmektedir.

2.4. Tarihi Arka Plan

Kafkas Urum dili konuşurlarının kökeni, Kuzeydoğu Anadolu'da Türkçe konuşan Yunan nüfuslarına dayanmaktadır. Kafkasya'ya göçlerinden önce bu insanların yerleşim yerleri farklı şehirleri kapsıyordu: Kars, Giresun, Erzurum, Trabzon, Kümbet, Bayburt ve Gümüşhane (bkz. Xanthopoulou-Kyriakou 1991, Eloeva 1998, Kasapoğlu Çengel 2004: 59, Altınkaynak 2005: 39, Kalaycı 2008: 144). Erzurum diyalekti ile yapılan dilbilimsel karşılaştırma, Urum dilinin Türkçe alt katmanının bu bölgenin karakteristik özelliklerini sergilediğini göstermiştir (bkz. Bölüm 3.1).

Yunan nüfusları, 19. yüzyılın başlarından itibaren farklı göç dalgalarıyla Kafkasya'ya geldiler (raporlanan en büyük göç 1928-1929 Rus-Osmanlı savaşının sonunda gerçekleşti, bkz. Fonton 1840; bundan başka göç dalgaları 1853-1856 yılında Kırım Savaşı ve 1877-1878 son Rus-Osmanlı savaşı ile ilişkili olarak belgelenmiştir, bkz. Xanthopoulou-Kyriakou 1991, Kalaycı 2008: 144). Gürcistan'da Urum halkı, K'vemo K'art'li'de çeşitli bölgelere yerleşti (bkz. Bölüm 2.3). Tarihi kaynaklar, Birinci Rus-Osmanlı savaşının sonunda Tsalka ve Akhaltsikhe'ye ulaşan 6 000 ailenin varlığından söz eder (bkz. Sideri 2006: 56).

Urum halkı çok dilli topluluklar içerisinde yaşar ve bu nedenle farklı dillere yetkinlikleri vardır. Urumlar, Kafkasya'ya varduktan sonra, Sovyet döneminin yanı sıra Çarist rejimi boyunca da yönetim, eğitim ve birçok durumda litürjik pratiklerin dili olan Rusça ile temas halindeydiler. (bkz. Höfler 2011: 144f). Urumların dil kullanımında Rusçanın etkisi erken dönem metinlerinden zaten biliniyordu (bkz. Sideri 2006: 144f). En son yapılan anket tabanlı sosyolinguistik çalışmada (Tsalka ve Tiflis sakinlerinden oluşan 30 kişilik örneklem), Urum dili konuşurlarının % 93'ünün (28 kişi) Rusçada, % 83'ünün (25 kişi) Gürcücede ve % 33'ünün Yunancada (Yunancayı Tiflis'teki dil kurslarında ya da Yunanistan'a ziyaretleri süresince öğrenmişlerdir) dil yeterliliğine sahip olduklarını göstermiştir (bkz. Sella-Mazi ve Moisidi 2011: 33). Tsalka bölgesindeki Urum halkı, aynı zamanda, bu bölgede en büyük ikinci azınlık olan Ermeni nüfusuyla da temas halindeydi (bkz. demografik veriler için Wheatley 2006: 8). Yukarıda bahsi geçen sosyolinguistik çalışmada 30 kişiden 6'sı (20 %) arkadaşlarıyla iletişim kurarken Ermeniceyi de kullandıklarını bildirmişlerdir.

2.5. Ortografi

Urumcanın yazı dili geleneği yoktur. Urum dili konuşurlarının çoğunluğu Rusça (ve daha az olarak Gürcü) alfabesini kullanırlar ve Urumca yazmazlar (Kock Kobaized 2001: 155). Yunan alfabeli kutsal metinlerin (İstanbul'da basılan) Türkçe çevirisi toplum içerisinde mevcuttur ancak bunlar dini uygulamalarda kullanılmaz. Toplumun en azından bazı

üyelerinin Yunanca bilgisine ve bu dilde yazma becerisine sahip olduğunu gösteren, 20. yüzyılın başlarından kalma, Tsalka mezarlığında Yunanca yazılmış mezar taşı yazıtları vardır; bkz. örnek (1).

(1) 1859-1918

< kişi ismi >

ENTAYΘA ANAΠABETE

entautha anapavete

burada yat-: 3. tk.

Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

o doulos tou theou

belirlilik: a.k.-tk.-eril kul: a.k.-tk.-eril belirlilik: i.d.-tk.-eril Tanrı: i.d.-tk.-eril

‘1859-1918; <kişi ismi>; Tanrının kulu burada yatıyor’ (George Zosimidis’in fotoğraf koleksiyonundan kopyalanmıştır)

3. Urumca

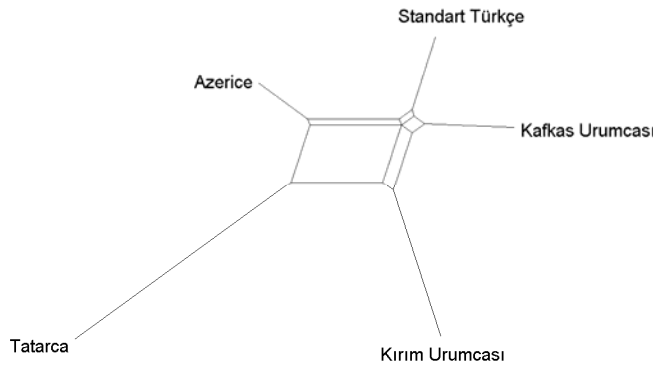
3. 1. Urumcanın Türk Dilleri İçindeki Yeri

Tarihi bulgulara göre Urumların ataları Anadolu’daki çeşitli yerlerden gelmiştir (bkz. Bölüm 2.4). Gürcistan’daki Urum halkı, etnik adlarını ve muhtemelen kökenlerini (başlangıçta Kırım’a yerleşen ve daha sonra Azovian bölgesine komşu olan) Ukrayna’daki toplulukla paylaşırlar. Mevcut dilsel verilerle desteklenmeyen bazı kaynaklar (bkz. Podolsky 1986: 100, Uyanık 2010; ayrıca bkz. Urumca etnolog raporu Lewi 2009, ed.) bu toplulukların aynı dili konuştuklarını varsayarlar. Kafkas Urum dili Rusçanın yoğun etkisinde olan Anadolu Türkçesinin bir varyasyonudur. Garkavets’in sözlüğünde (2000) ve Podolsky tarafından hazırlanan dilbilgisel taslakta (1986) belgelenen Kırım Urumcası, özellikle Kırım Tatarlarının konuştuğu Türkçeden etkilenen farklı alt katmana sahip bir Türk dilidir ve bu dil, Gürcistan’da konuşulan Urumcadan büyük oranda farklılaşan sözlüksel ve dilbilgisel özellikler sergiler. Örneğin, ön/art yuvarlak olmayan ünlüler arasındaki karşıtlık Kafkas Urumcasında etkisizdir ancak Kırım Urumcasında bu durum yoktur (bkz. Verhoeven 2011); Kırım Urumcası, Kafkas Urumcasında ya da Türkçede olmayan yerel durum eklerine

(içindelik ve çıkış durum ekleri) sahiptir. Her iki dildeki Türkçe alt katman, bu iki nüfusun başlangıçta en azından birbiriyle yakından ilişkili Türkçe varyasyonları konuştuklarını gösteren bazı fonolojik benzerlikler sergiler; aşağıya bkz. (2).

Sözvarlığı üzerine küçük çaplı bir çalışma, Şekil 1’de de sunulduğu gibi, Kafkas Urumcasının Türkçe ile yakın ilişkide bulunduğunu ortaya koyar (tahminler SplitTree4; sürüm 4.13.1’de gösterilmiştir). Bu çalışma, ilgili beş dildeki akrabalıkları bulmak için incelediğimiz temel söz varlığındaki 137 kelimelik (Swadesh listesinin parçası) bir örnekleme dayandırılmıştır: Bu çalışmanın amacı, Urumca (Kafkas ve Kırım Urumcası) diye bilenen iki dilin, Türkçe (Standart varyasyon) ve Türkçenin Anadolu varyasyonlarına çok yakın bir dil olan ilgili diğer dil yani Azerice ile ilişkisine dair bir değerlendirme yapmaktır. Azericeyle karşılaştırılması özellikle Kafkas Urumcası ile ilgisinden dolayıdır çünkü Gürcistan’daki Urum ve Azeri halkının bir ve aynı dili konuştuğuna dair iddialar vardır (Kock Kobaidze 2001: 154-157). Sonuç olarak, Tatarca ise uzak Türk dilleriyle kıyaslandığında ilgili diller arasındaki mesafeleri tahmin edebilmek için kontrol dili olarak kullanılmıştır.² Şekil 1, ortak kökenli sözcüklerin sıklığını yansıtan bir ağ açısından bu diller arasındaki ilişkileri göstermektedir. Buradaki ilginç sonuç, Kafkas Urumcasının Standart Türkçenin hemen yanında sınıflandırılmasıdır. Bu sonuca göre, Kafkas Urumcası ile Azerice arasındaki akrabalıktan ziyade akrabalığın Kafkas Urumcası ile Standart Türkçe arasında olması daha muhtemeldir.

Şekil 1. Urum ve Türk dilleri

² Azerice ve Tatarca kelimeler Öztöpcü ve diğerlerinden (1999), Kırım Urumcasına ait kelimeler Gargavets’den (2000), Kafkas Urumcasına ait kelimeler Skopeteas ve diğerlerinden (2011) alınmıştır. Türkçe kelimeler Emrah Turan tarafından sağlanmıştır.

Kafkas Urumcasının bazı özellikleri, özellikle Kars ve Erzurum'da konuşulan diyalektler olmak üzere Anadolu Türkçesi ile doğrudan ilgilidir (bkz. Kasapoğlu Çengel 2004, Uyanık 2010). (2)'de açıklanan fonolojik özellikler, Erzurum diyalekti için bildirilmiştir (Karahan 1996'dan alıntılıyan Menz 2002: 199f) ancak bunlar aynı zamanda Urum dilinin sözcüklerinde de bulunur.

(2) Kafkas Urum dili ve Erzurum diyalekti arasındaki ortak fonolojik özellikler

a. Kafkas Urumcası *h* ~ Standart Türkçe *k*³

halh 'halk' (Standart Türkçe *halk*; Erzurum *halk/halh*); *bah-tı* 'bak-g.z. [3]' (Standart Türkçe *baktı*); *uzah* 'uzak' (Standart Türkçe *uzak*); *gäldih* 'geldik' (Standart Türkçe *geldik*; Erzurum diyalekti⁴: Yukarı Karasu'da *geldih*, Çoruh Boyu'nda *gelduh*); *harpuz* 'karpuz' (Standart Türkçe *karpuz*)

b. Kafkas Urumcası *ğ* ~ Standart Türkçe *k*

ğıssa 'kısa' (Standart Türkçe *kısa*; Erzurum *ğıssa*); *ğız* 'kız' (Standart Türkçe *kız*; Erzurum *ğız*); *ğuş* 'kuş' (Standart Türkçe *kuş*; Erzurum *ğuş*); *ğardaş* 'kardeş' (Standart Türkçe *kardeş*; Erzurum *ğardaş*); *çoğ* 'çok' (Standart Türkçe *çok*); *ğırmızı* 'kırmızı' (Standart Türkçe *kırmızı*); *ğoyün* 'koyun' (Standart Türkçe *koyun*; Erzurum *ğoyun*); *piçah/biçağ* 'bıçak' (Standart Türkçe *bıçak*; Erzurum *piçah*)

c. Metatez

yarpah 'yaprak' (Standart Türkçe *yaprak*; Erzurum *yarpah/yarpağ*; Azerice *yarpaq*), *torpah* 'toprak' (Standart Türkçe *toprak*; Erzurum *torpah/toprah*; Azerice *torpak*); *körpi* 'köprü' (Standart Türkçe *köprü*; Erzurum *körpi/köprü/körpü*; Azerice *körpü*); *äksi* 'eski' (Standart Türkçe *eski*), *soram* 'sonra' (Standart Türkçe *sonra*; Erzurum *sona/sonam/soram*, vb.); *oğlu/oğul* 'oğlu' (Standart Türkçe *oğlu*)

d. Artdamaksıl geniz sesinin gelişimi (geniz sesinin dışında)

³ Sürtünmeli (h ya da ğ) ile artdamaksıl seslerin yer değiştirmesi, İç Anadolu diyalektlerini, genellikle artdamaksıl sesleri koruyan Karadeniz kıyısı diyalektlerinden ayırır (Brendemoen 1998: 237). Karadeniz kıyısındaki etnik Rum nüfusu Urum halkının diğer olası tarihsel kaynağı olabildiğini gösterdiği için bu kanıt önemlidir.

⁴ Erzurum diyalektinden alıntı yapılan bütün örnekler Gemalmaz'da (1978[I]; 1978[III]) bulunmaktadır.

dängiz ‘deniz’ (Standart Türkçe *deniz*), *donguz* ‘domuz’ (Standart Türkçe *domuz*; Erzurum *donguz/donuz*), *ingil-* ‘inle-’ (Standart Türkçe *inle-*)

Bu özelliklerin sadece bir bölümü eşit ölçüde Kırım Urumcasına uygulanır ki bu, bu iki varyasyonun birbirinden bağımsız olarak geliştiğini savunan görüşü desteklemektedir. Artdamak ünsüzlerinin sürtünmeleri, (2a), hem hece sonunda hem de hece başındaki bağlamlarda gösterilmiştir (benzer olgular Kırım Urumcasında da bulunur - *halh/alh* “halk”, *uzah* “uzak”, vb; Garkavets 2000). Kelime başı bağlamlarında ve art ünlülerden önce, artdamaksıl sürtünmeli sesler Kafkas Urumcasında çoğu zaman ötümlüdür (2b), ancak Kırım Urumcasında bu daima ötümsüzdür (örn. Kafkas Urumcasında *ğuş*’a karşı Kırım Urumcasında *huş* ‘kuş’). Kafkas Urumcasında bulunan metatezli kelimeler, mutlaka Kırım Urumcasında da bulunacağı anlamına gelmez: Kafkas Urumcasında *yarpah* ‘yaprak’a karşı Kırım Urumcasında *yapalah* ‘yaprak’ (Garkavets 2000). Kafkas Urumcasında bulunan artdamak geniz sesleri Kırım Urumcasında oluşmaz: *deniz* ‘deniz’, *domuz/donuz* ‘domuz’ (Garkavets 2000).

Kafkas Urumcasının Standart Türkçe ile olan diğer farklılıkları Anadolu diyalektlerinin bölgesel özellikleri ile ilgili değildir fakat bunlar farklı bölgelerde konuşulan Türkçe varyasyonlarda oluşur. Örneğin; ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi: *barmah* ‘parmak’ (Standart Türkçe *parmak*, Erzurum *barmah/barmak*); *biş-* ‘pişir-’ (Standart Türkçe *pişir-*; Erzurum *biş-*); *daş* ‘taş’ (Standart Türkçe *taş*; Erzurum *daş*), *dut-* ‘tut-’ (Standart Türkçe *tut-*), vb.

Morfolojik düzeyde, Kafkas Urumcasında bazı ekler Erzurum diyalektinin tipik eklerine benzer; örneğin, 2. çoğul kişi *-sis/siz* (bkz. Tablo 5) ve bitmemişlik eki *-(i)er* (bkz. (16)), (bkz. Menz 2002 Karahan 1996’ya atfen). Urumcanın Anadolu diyalektleri ile ortak olarak paylaştığı sözdizimsel özellikler *ki* tümleyen bağlacının oluşumu ve *-AndA* ekindeki (bkz (22)) zarf fiilin kullanımınıdır (bkz. Bölüm 3. 3. 7).

3.2. Fonoloji

3.2.1. Ünsüzler

Ünsüz envanteri Türkçe ile aynıdır (bkz. Tablo 1). *k* foneminin öndamak alt sesbirimi [c], ön ünlü (damaksıllaşma) komşuluğunda ya ondan önce ya da ondan sonra hemen oluşur; örneğin, *kök* ‘kalın’ kelimesi [cœc] olarak gerçekleştirilir. *g* foneminin öndamak alt sesbirimi [j] sadece ön ünlülerden (damaksıllaşma) önce oluşur; örneğin, *göl* [jœl] ‘göl’. *l* fonemimin

artdamak alt sesbirimi [t] art ünlülerden sonra oluşur (artdamaksillaşma); *göl* [jœl] ‘göl’ kelimesine karşı *yol* [joɫ] ‘yol’.

Bu makalede Urum dilinin transkripsiyonu genel olarak Türkçe imlayı takip eder. Bu imladan temel sapma, sürtünmeli ve patlamalı-sızıntılı dişyuvası arkası ünsüzleri için *haček* kullanımınıdır ([ʃ] için ş, [ʒ] için ž, [ʧ] için ç, [dʒ] için ĵ). Bu ünsüzler, Slav dilinin konuşulduğu çevrelerdeki Türkçe imlâlarda ortak yöntemi izler (bkz. Azerice için Schönig 1998; Gagauzca için Menz 1999). Bu yöntem yaygın olan Rusça ödünç kelimeler sayesinde elverişli bir yöntemdir (Ries vd. 2013’deki görüşleri takip edilirse, Urum dili anlatılarda yaklaşık 23 % Rusça kelime sergiler).

Tablo 1. Ünsüz envanteri (parantez içindekiler IPA değerleridir; italik olanlar ise imlâdaki değerleridir)

	çift dudaksıl	dişsil/ dudaksıl	diş yuvası	diş yuvası arkası	öndam aksıl	artdam aksıl	gırtlak sıl
patlamalı							
–ötümlü	[p] <i>p</i>		[t] <i>t</i>		[c] <i>k</i>	[k] <i>k</i>	
+ötümlü	[b] <i>b</i>		[d] <i>d</i>		[ʒ] <i>g</i>	[g] <i>g</i>	
sürtünmeli							
–ötümlü		[f] <i>f</i>	[s] <i>s</i>	[ʃ] <i>š</i>		[x] <i>h</i>	[h] <i>h</i>
+ötümlü		[v] <i>v</i>	[z] <i>z</i>	[ʒ] <i>ž</i>		[ʁ] <i>ğ</i>	
patlamalı/sızıntılı							
–ötümlü				[ʧ] <i>č</i>			
+ötümlü				[dʒ] <i>ĵ</i>			
genizsil	[m] <i>m</i>		[n] <i>n</i>			[ŋ] <i>n</i>	
çarpmalı			[r] <i>r</i>				
yanünsüz			[l] <i>l</i>			[ɫ] <i>l</i>	
sürtünmesiz/sürekli					[j] <i>y</i>		

3.2.2. Ünlüler

Türk dillerinde genel problem yarı-ön ünlüler arasındaki fonolojik ayırmadır. Türkçede /e/ foneminin yarı-kapalı alt sesbirimi [e] ve kelime sonu açık hecede görülen yarı-açık alt sesbirimi [ɛ] vardır; diğer bir deyişle [kel] ‘kel’ kelimesine karşı [ka'lɛ] ‘kale’ (bkz. Zimmer ve Orgun 1992: 44). Fakat diğer Türk dillerinde aynı sesler, karşıt sözcük çiftleriyle kanıtlanmış olan ayrı fonemlerdir; örneğin, Eski Türkçe älig ‘el’ kelimesine karşı elig ‘kral’ (Erdal 2004: 51). Bir karşıt sözcük çifti, Urumcada tanımlanmıştır: äl ‘el’ kelimesine karşıt olarak el ‘yabancı’ (aynı karşıtlık Anadolu diyalektlerinde de görülür, bkz. Brendemoen 1998: 237). Bu karşıt sözcük çifti Urumcada /e/ ve /ä/ karşıtlığı olduğunun kanıtıdır. Ancak henüz üzerinde detaylı bir şekilde çalışılmamış bir konu olan yarı-açık ünlülerin gerçekleşmesinde (hece yapısına ve vurgusuna bağlı) fonolojik olarak koşullanmış önemli bir varyasyon vardır. Birçok durumun /ä/ ya da /e/ foneminin örnekleri olup olmadığı henüz belli değildir. Tablo 2’de ünlü envanteri için açıklayıcı örnekler verilmiştir.

Tablo 2. Ünlü envanteri (parantez içindekiler IPA değerleridir; italik olanlar ise imladaki değerleridir)

ünlü	örnek		
	IPA	imla	anlam
[a]	[ʃar]	<i>şar</i>	‘şehir’
[æ]	[æɫ]	<i>äl</i>	‘el’
[œ]	[jœɫ]	<i>göl</i>	‘göl’
[e]	[jel]	<i>yel</i>	‘rüzgar’
[o]	[joɫ]	<i>yol</i>	‘yol’
[i]	[it]	<i>it</i>	‘it’
[y]	[zyk]	<i>üzük</i>	‘yüzük’
[u]	[yuz]	<i>ğız</i>	‘kız’
[u]	[yʉ]	<i>ğuş</i>	‘kuş’

3.2.3. Fonolojik Süreçler

Benzeşme süreçleri bağımlı biçim birimlerde yaygındır. Çoğul *-lar* ‘çğ.’ ve isimleştirici *-lix* ‘i.y.’ biçimbirimler geniz seslerinden önce sırasıyla *-nar* ve *-nix* biçimbirimlerine benzer; bkz. (6c) ve bölüm 3.3.4. Ötümlülerde benzeşme çok yaygındır. Geçmiş zaman eki önce gelen kısma benzeyen *-d(I)* ya da *-t(I)* ötümlü ve ötümsüz alt biçimbirimlere sahiptir; bkz. (17a-b). Kelime sonundaki ötümsüz ünsüzler ünlülerden önce ötümlüleşir; örneğin, *uşah* ‘çocuk’ kelimesine karşı *uşağ-a* ‘çocuk-yön.’; *arış-sın* (ince- 2. t.k.) ‘incesin’ kelimesine karşı *arığ-ım* (ince- 1. t.k.) ‘inceyim’.

Standart Türkçeden temelde iki noktada farklılaşmasıyla birlikte ünlü uyumu, Urumcada da vardır (bkz. Verhoeven 2011’deki deneysel kanıt): (a) Türkçede ünlü uyumu ile belirlenen bazı ekler Urumcadaki ünlü uyumu için görülmez; (b) *i-* ekleri için ön ünlüleşme uyumu

yuvarlak olmayan ekler için geçerli değildir. Birinci farklılık 3. tekil kişi iyelik eki yoluyla (3)'te örneklenmiştir. 3. tekil kişi iyelik ekinin bu biçimi Türkçede ünlü uyumu ile belirlenirken Urumcada bu her durumda –i biçimindedir.

(3) a. kökteki ünlü: ön ve yuvarlak olmayan

it-i 'it-3.tk.iye', *äv-i* 'ev-3.tk.iye'

b. kökteki ünlü: ön ve yuvarlak

üzüg-i 'yüzük- 3.tk.iye.', *göl-i* 'göl- 3.tk.iye.'

c. kökteki ünlü: art ve yuvarlak olmayan

ğız-i 'kız- 3.tk.iye.', *at-i* 'at- 3.tk.iye.'

d. kökteki ünlü: art ve yuvarlak

donguz-i 'domuz- 3.tk.iye.', *yol-i* 'yol- 3.tk.iye.'

Ünlü uyumu tarafından belirlenen ekler iki sınıfa aittir (Türkçeye benzerdir, bkz. Göksel ve Kerslake 2005: 21-25): *A-* ekleri ve *I-* ekleri. (4)'de gösterildiği gibi *A-* ekleri kökün son ünlüsü ile ön ünlüsü olma durumuna uyar.

(4) Ünlü uyumu: *A-* ekleri

a. kökteki ünlü: ön

it-lär 'it-çğ.', *üzüg-lär* 'yüzük-çğ.'

b. kökteki ünlü: art

ğız-lar 'kız-çğ.', *yol-lar* 'yol-çğ.'

Türkçede, *I-* ekleri kökün son ünlüsündeki ön ünlülük ve yuvarlaklılığa göre benzerler (Göksel ve Kerslake 2005: 22). Urumca yuvarlak olmayan alt biçimbirimler ön ünlülükte benzememesiyle farklılaşır: orta ünlü *ı* sesi hem art hem ön yuvarlak olmayan kök ünlüleri ile görülür (bkz. Verhoeven 2011). Bu farklılık (5)'teki ilgi hali ekiyle gösterilmiştir. Türkçe ile aralarında bulunan kritik fark (5a)'daki ekin biçiminde görülebilir: Urumca *it-in* Türkçe *it-*

in'e, Urumca *äv-in* Türkçe *ev-in*'e karşılık gelir. Farklı kök ünlüleri açısından *I-* ekinin biçimleri her iki dil için Tablo 3'te listelenmiştir.

(5) Ünlü Uyumu: *I-* eki

- a. kök ünlü: ön ve yuvarlak olmayan

it-in 'köpek-i.d.', *äv-in* 'ev-i.d.', *äl-in* 'el-i.d.'

- b. kök ünlü: art ve yuvarlak olmayan

ğız-in 'kız-i.d.', *at-in* 'at-i.d.'

- c. kök ünlü: ön ve yuvarlak

üzüg-ün 'yüzük-i.d.', *göl-ün* 'göl-i.d.'

- d. kök ünlü: art ve yuvarlak

donguz-un 'domuz-i.d.', *yol-un* 'yol-i.d.'

Tablo 3. Standart Türkçeye karşı Urumcada *I-* eki

			<i>I-</i> eki	
kök ünlü			Urumca	Standart Türkçe
-yuvarlak	ön	<i>i, e/ä</i>	<i>ɪ</i>	<i>i</i>
	art	<i>ɪ, a</i>	<i>ɪ</i>	
+yuvarlak	ön	<i>ü, ö</i>	<i>ü</i>	
	art	<i>u, o</i>	<i>u</i>	

3.3. Sözcük Türleri ve Morfolojik Kategoriler

3.3.1. İsimler

Ad kökenli morfoloji 3 kategori içerir: sayı, iyelik ve hal. Bu üç kategorinin tümü, bitişken ekler aracılığıyla kodlanmıştır ve bu bitişken ekler tam anlamıyla şu örnekteki sıraya göre köke dahil olurlar: *baba-lar-ım-dan* (baba-çğ-1.tk.iye-ayr.) ‘babamlardan.’

Sayı kategorisi ön ünlü uyumu tarafından belirlenen ünlüler vasıtasıyla *-lAr* çoğul ekini içerir; (6a) ve (6b)’yi karşılaştır. Eğer kök sonunda dişyuvasil nazal *n* varsa çoğul eki *-nar* biçimine benzer; bkz. (6c). Çoğul ekinin nazallaşması Türkçenin Erzurum diyalektinde de görülür; örneğin, *on-nar* ‘3-çğ.’ (Standart Türkçe *onlar*), *gan-nar* ‘kan-çğ.’ (Standart Türkçe *kanlar*) (Gemalmaz 1978 [III]: 178; genel olarak Türk dilleri için bkz. Johanson 1998: 34). Ancak, bu süreç eski oluşumlarla sınırlanmadığı ve Rusçadan yeni ödünç alınanlara da uygulandığı için (örn; Rusça *slon*’dan (*Слон*) *slon-nar*) Urumcada verimlidir.

(6) a. ön ünlülü kökler

göl-lär ‘göl-çğ.’, *it-lär* ‘it-çğ.’, *äv-lär* ‘ev-çğ.’, *üzüg-lär* ‘yüzük-çğ.’

b. art ünlülü kökler

at-lar ‘at-çğ.’, *ğız-lar* ‘kız-çğ.’, *yol-lar* ‘yol-çğ.’, *donguz-lar* ‘domuz-çğ.’

c. nazallaşma

on-nar ‘3.çğ.’, *satan-nar* ‘satan-çğ.’, *slon-nar* ‘fil-çğ.’, *sıçan-nar* ‘sıçan-çğ.’, *aslan-nar* ‘aslan-çğ.’, *maimun-nar* ‘maymun-çğ.’; *oğlan-nar* ‘oğlan-çğ.’

Çoğul ek, gerçekte sayı-ötesi olan ve edimsel çıkarım yoluyla tekil bir yorum kazanan herhangi bir sayı eki olmayan kökün kullanımına zıtlık oluşturur (eğer çoğul gönderim için hiçbir ipucu bağlamda mevcut değilse). Çoğul ek, çoğul göndergeler ile gerçekleştirilmek zorunda değildir (bkz. derlem araştırmaları için Bittricher ve diğerleri 2011; derlemleri içeren çalışma ve deneysel veriler için Schüler 2013). Ekin oluşumunu belirleyen iki unsur vardır: (a) bağlamsal özellikler; yani bağlam yoluyla sayı göndergesinin ayırt edilebilirliği: eğer çoğul gönderge bağlamdan açık bir biçimde çıkarılabilirse çoğul ekin olması daha düşük ihtimaldir; (b) göndergenin içsel özellikleri: son derece ayırt edilebilen göndergeler (örn. canlılar) için sayıların belirtilmiş olması daha muhtemeldir. Sayılar ya da çoğul nicelikler içeren ad öbekleri parçalarda çoğul ekli ya da çoğul eksiz bir biçimde meydana gelir. Bağlamın dışında değerlendirildikleri zaman, konuşurlar sayıların çoğul kullanımı

reddederler; bkz. (7a). (Canlılar için geçerliliği daha az olan çoğul kullanımlar gibi) canlı ve cansızlar arasındaki fark vasıtasıyla birğaç/çoğ/az gibi niceliklerle çoğul kullanımları kabul ederler. Bu görüş, tam zıttı bir şekil sergileyen konuşma üretim verileri ile uyumsuzluk içindedir: yüksek derecede bireyselleşmiş göndermelerde çoğul ekin varlığı daha olasıdır; örneğin, canlılar. Bireyselleştirilmiş ölçekte daha düşük göndermelerde ise çoğul ekin varlığı daha az olasıdır; örneğin, cansızlar (Schüler 2013). Evrensel niceleyici *ap* ‘hep’ hepsinden farklı bir davranış gösterir (bkz. daha fazla tartışma 3.3.5): çoğul ek, *ap* ile gösterilen isimlerle genellikle kullanılır ve konuşurlar ekli ya da eksiz her iki biçimin tamamen geçerli olduğunu bildirirler, bkz (7c) (bkz. konuşma üretiminde nicel sonuçlar için Schüler 2013).

(7) a. Sayı

uç *ğız(*-lar)* / *äv(*-lär)*

üç *kız(-çğ.)* *ev(-çğ.)*

‘*üç kız/ev*’

b. niceleyici

birğaç/ çoğ/ az *ğız (?-lar)* / *äv (-lär)*

birkaç/ çok/ az *kız(-lar)* *ev(-lär)*

‘*birkaç/ çok/ az kızlar/evler*’

c. evrensel niceliyici

ap *ğız(-lar)* / *äv(-lär)*

bütün *kız(-çğ.)* *ev(-çğ.)*

‘*bütün kızlar/evler*’

İyelik ekleri iyeye gönderme yapan çapraz-gönderim işaretleridir; bkz. (8a). Karmaşık isim öbeklerinde bu ekler, baş öge üzerinde iye uyumu ve bağımlı isim öbeği üzerinde ilgi durumu yoluyla bağımlılık ilişkisinin çift morfolojik işaretlemesiyle sonuçlanan bağımlı isim öbeğine (ilgi durumuna) sahip eşgönderimlerdir; bkz (8b). İyelik ekleri Tablo 4’te listelenmiştir. 1. ve 2. kişi ünlü ile başlayan *-im/-in* alt biçimbirimleri, ünsüzlerden sonra oluşur, *barmağ-ın* ‘parmak-2.tk.iye.’ Nazal sesle biten (n) 3. tekil kişi, ünlülerden önce oluşur; örn. *mama-lär-*

m-i ‘meme-çğ.-3.iye-bel.’; hece başlangıcı (s) ise ünlülerden sonra görünür; örn. *baba-sın-a* ‘baba-3.tk.iye-yön.’. Urum dilinde sahiplik ekleri Türkçedekine çok benzemektedir: Urum dilindeki tek farklılık 2. çoğul kişi *-(I)z* ekinde görülür; örn. *baba-z-a* ‘baba-2.çğ.iye-yön.’.

(8) a. iye uyumu

abä-m

büyükanne-1.tk.iye.

‘büyükannem’

b. karmaşık isim öbeklerinde bağımlılıkların çift işaretlemesi

baba-n-in *äv-i*

baba-2.tk.iye.-i.d. ev-3.tk.iye

‘babanın evi’ (lit. ‘senin babanın evi’)

Tablo 4. Sahiplik ekleri

sayı	kişi	Urumca	Türkçe
tekil	1.	<i>-(I)m</i>	<i>-(I)m</i>
	2.	<i>-(I)n</i>	<i>-(I)n</i>
	3.	<i>-(s)I(n)</i>	<i>-(s)I(n)</i>
çoğul	1.	<i>-(I)mIz</i>	<i>-(I)mIz</i>
	2.	<i>-(I)z</i>	<i>-(I)nIz</i>
	3.	<i>-lArI(n)</i>	<i>-[lAr]I(n)</i>

Urum dili 7 hal kategorisine sahiptir: yalın, belirtme, ilgi, yönelme, bulunma, ayrılma ve vasıta hal ekleri. Hal ekleri baş ögeye eklenen isim öbeklerinin sağında bulunan öbeklerdir. Yalın hal (öznelerin durumu) herhangi bir açık işaretlemeye sahip değildir; bkz. (9).

(9) yalın hal

biz-ım *halh* *gäl-di* *kavkaz-a...*

1.çğ.-i.d. halk gel-g.z. [3] Kafkasya-yön.

‘Bizim insanlarımız Kafkasya’ya geldiler...’

Belirtme hali (nesnelerin durumu) ünlü uyumu kurallarından etkilenmeyen *-i* eki ile yapılır; bkz. (10a). Türkçede belirtisiz nesnelere hal ekleriyle işaretlenmezler ve bunlar fiilden hemen önceki yerlerde görülürler (bkz. Erguvanlı 1984; 44ff., Enç 1991, Kural 1992). Benzer örnekler, (10b)’de gösterildiği gibi Urumcada da görülür. Ancak, Urumcada eksiz nesnelere, Türkçenin aksine, cümlede herhangi bir yerde oluşabilir (Böhm 2013); bkz. (10c). Belirtme hal ekinin kullanımı isim öbeğinin semantik özelliklerine (büyük olasılıkla belirliliğe) bağlıdır (Böhm 2013).

(10) a. belirtme hal eki ile işaretlenmiş nesne

baba-m *äv-i* *al-di*

baba-1.tk.iye ev-bel. al-g.z.

‘babam evi aldı’

b. fiil öncesinde oluşan eksiz nesne

küçük *yapı-lar* *ed-ier-dı-lär*

küçük bina-çğ. yap-bitmemiş-g.z.-3. çğ.

‘küçük binalar yapıyorlardı’

c. fiil öncesinde oluşmayan eksiz nesnelere

soram o *süd-ün iç-in-a* *ğat-er-lär* *maya*

sonra o süt-i.d. iç-3.tk.iye-yön. kat-bitmemiş-3.çğ. maya

‘sonra o sütün içerisine maya katarlar’

-(n)ın ‘i.d.’ ilgi hal eki ad kökenli baş unsurların bağımlılarını belirginleştirir; bkz. (11a). Yönelme üç temel işlevde oluşur: (a) çift geçişli fiillerin alıcılarıyla; bkz. (11b); (b) yönelme tümleçlerini yöneten bazı fiillerle; bkz. (11c); (c) hareketin hedefleriyle, bkz. (11d); ayrıca (36)’da edatların ilgi ve yönelme tümleçlerine bakınız.

(11) a. ilgi hali

maria-nın oğl-u-nın ad-ın-i bul-er-ım

Maria-i.d. oğul-3.tk.iye.- i.d. ad-3.tk.iye.-bel. bil-bitmemiş-1.tk.

‘Marianın oğlunun adını biliyorum’

b. yönelme hali: dolaylı nesne

ver-di o köv-lär-ä ad.

ver-g.z. [3] o köy-çğ.-yön. isim.

‘köylere isim verdiler’

c. yönelme hali: fiil tümleci

bahti on-a

bak-g.z. [3] o-3.tk.yön.

d. yönelme hali: hareketin hedefi

gäl-dı-lär beştaş-a

gel-g.z.-3.çğ. Beştaşeni-yön.

‘Beştaş’a geldiler’

(11d)’deki yönelme durumunun mekansal kullanımının ötesinde, Urum dili sadece üç tematik hal ekine sahiptir: (a) durağan bir konumu ifade eden bulunma eki *-dA* ‘bul.’, bkz. (12a); (b) hareketin kaynağını ifade eden ayrılma eki *-dAn* ‘ayr.’, bkz. (12b), bu ayrıca parça ifade etmek için de kullanılır, bkz. (12c); bunun yanı sıra edatların ayrılma tümleçleri için bkz. (36); (c) birliktelik (bkz. (12d)) ve vasıtalar (bkz. (12e)) için kullanılan *-(I)nIn/- (I)nAn* vasıta ekleri.

(12) a. bulunma hal eki

biz-ım halh baş-tan ya-ier-di turcia-da

1. çğ.-i.d. halk baştan yaşa-bitmemiş-g.z.[3] Türkiye-bul.

‘İlkin bizim halkımız Türkiye’de yaşadılar’

b. ayrılma hal eki (hareketin kaynağı)

sora bur-dan gurjü-lär get-tı-lär

sonra bura-ayr. Gürcü-çğ. git-g.z.-3.çğ.

‘Sonra Gürcüler buradan ayrıldılar’

c. ayrılma hal eki (parça ifadesi)

bazı-si o uşah-lar-dan ağır-ier

bazı-3.tk.iye o çocuk-çğ.-ayr. hasta-bitmemiş [3]

‘bu çocukların bazıları hasta.’

d. vasıta hal eki (vasıta)

bıçağ-ınan emeg-i kes-ier-ım

bıçak-vas. ekmek-bel. kes-bitmemiş-1.tk.

‘ekmeği bıçakla kesiyorum’

e. vasıta hal eki (birliktelik)

baba-m-ınan işl-ier-ım

baba-1. tk.-vas. çalış-bitmemiş-1. tk.

‘babamla çalışıyorum’

Kafkas Urumcasının hal eklerinin biçimi Türkçede bu hal eklerinin karşılıkları olan eklere çok benzemektedir. Temel farklılıklar ise şunlardır: Urum dilinde belirtme eki ünlü uyumuna karşı hassas değildir ve Urumcada vasıta hal eki Türkçedeki $-(I)An/(b)ile(n)$ ekine karşılık gelen $-(I)nIn/-InAn$ ekidir (ayrıca Azericede $-(I)nAn$ olarak meydana gelir; bkz. Schönig 1998:252). Kırım Urumcası ise içindelik durumu $-çe$ ve çıkış durumu $-çen / -çinden$ gibi iki yerel hal ekinin yanı sıra yönelme $-d'A$ ve vasıta $-len/-nen$ eklerinde başka farklılıklar gösterir (Podolsky 1985).

3.3.2. Fiiller

Urumca fiil köküne eklenen ekler bakımından zengin bir envantere sahiptir. (13)'te gösterildiği gibi eksiz fiil kökü biçimleri emirlerde kullanılır.

- (13) a. al! 'al!'
b. e! 'ye!'
c. sat! 'sat!'
d. get! 'git!'
e. gäl! 'gel!'

Edilgen çatı –*ll* 'edl.' eki ile yapılır ve metinlerde nadiren görülür. Eğer edilgen kılıcı varsa o zaman bu vasıta öbeğinde gerçekleştirilir; bkz. (14a). Bazı Türkçe köklerde görüldüğü gibi dönüşlü ve işteş eklerine dair hiçbir kanıt yoktur (bkz. Göksel&Kerslake 2005: 72).

- (14) a. *o tarla ak-il-muş-t-di bän-ım oğl-um-unan*
o tarla ek-edl.-kanıt.g.z.-bld.-g.z. ben-i.d. oğul-1.tk.-vas.
'o tarlayı oğlumla ekmiştik'
b. *o yol aç-il-di*
o yol aç-edl.-g.z.[3]
'o yol açıldı'

Türkçedeki kip ekleri Urum dilinde de görülmektedir. Bunlar, olasılık bildiren ve (15a)'da olumsuz ekten önce gelen –*yA* eki 'ols.'; (15b)'deki gibi agär 'eğer' bağlacı ile genellikle pekiştirilen –*sA* 'şrt.' şart eki (ancak bu her zaman böyle değildir; örnek parça için (52)'ye bkz.) ya da olasılık ya da yeterlilik bildiren –*yAbll* 'ytr.' ekidir. Diğer kip eki, –*yA* 'ist.' istek kipidir, örn. *yaşı-ya-h* (yaşa-ist.-1.çğ.) 'yaşayalım' (–*yA* olasılık bildiren ekten farkı –*yA*'nın daima olumsuzluk ekinden önce gelmesidir).

- (15) a. *bän gänd-ım gid-ä-m-ier-ım*
ben kendi-1.tk.iye. git-ols.-olumsuz-bitmemiş-1.tk.
'ben kendim gidemeyebilirim'

- b. *agär bän on-i gör-sä-i-dı-m*
 eğer ben o-3.tk.-bel. gör-şrt.-bld.-g.z.-1.tk.
 bän on-dan isti-acağ-ı-dı-m bıçah
 ben o-ayr. iste-glc.-bil.-g.z.-1.tk. bıçak
 ‘eğer onu görseydim, ondan bıçağı isteyecektim’
- c. *işli-yabül-ür-üm tez-dän*
 çalış-ytr.-bitmemiş-1.tk. yeni-ayr.
 ‘(sabahleyin) erkenden çalışabilirim’.

Anlatılarda en yaygın zaman/görünüş ekleri, bitmemişlik görünüş ve geçmiş zaman ekleridir. Bitmemişlik eki (Türkçe –iyor) *-ier* ya da *-er* olarak gerçekleştirilir. Bu çeşitlenme yaygındır ve aynı fonolojik bağlamlarda görülür. Bazı konuşurlar birine ya da diğer alt biçimbirime yatkınlık gösterirler, ancak birçok konuşur her iki çeşidi birbiriyle değiştirilebilir bir biçimde kullanır.

(16) *al-ier/ al-er*

al-bitmemiş[3]

‘alıyor’

-d(I) ya da *-t(I)* geçmiş zaman eki kendinden önce gelen unsura benzer; bkz. (17a-b). Eğer onu takip eden ek bir ünlü ile başlıyorsa ünlüsü düşürülür; bkz. (17c). Geçmiş zaman eki bitmemişlik görünüş eki ile birlikte oluşabilir; bkz. (17c-d). Kanıtsal geçmiş zaman, *-miş* ‘kanıt.g.z.’ eki ile ifade edilir, bkz. (17e).

- (17) a. *al-dı-lar* (al-g.z.-3.çğ.) ‘aldılar’
 b. *bah-tı-lar* (bak-g.z.-3.çğ.) ‘baktılar’
 c. *ed-ier-d-ız* (al-bitmemiş-g.z.-2.çğ.) ‘alıyorlardı’
 d. *yaş-ier-dı-lar* (yaşa-bitmemiş-g.z.-3.çğ.) ‘yaşıyorlardı’
 e. *gäl-miş-ti* (gel-kanıt.g.z.-g.z.[3]) ‘gelmişti’

Türkçede belirtisiz zaman gösterimine sahip olan aorist, Urumcada *-Ir* ‘aor.’ eki ile gösterilir. Türkçede olduğu gibi aorist, gelecek zaman gönderimleri ile açıklanabilir. Olumsuzluk ekinden sonra, aorist *-z* ‘aor.’ alt biçimbirimi ile yapılır, bkz. (18d).

- (18) a. *al-ır* (al-aor.[3]) ‘alır’
b. *bül-ür-üh* (bil-aor.-1.çğ.) ‘biliriz’
c. *duşün-ür* (düşün-aor. [3]) ‘düşünür’
d. *duşün-ma-z-lar* (düşün-olumsuz-aor.-3.çğ.) ‘düşünmezler’

(19)’da gösterildiği gibi gelecek zaman eki *-AjA(h)* (Türkçe *-AcAk*) biçimindedir. Kişi eklerinden önce son ünsüz düşürülebilir; bkz. aşağıda (38b). Geçmiş zaman bildirme ile birleştiğinde, gelecek zaman eki şartlı ifadeler için kullanılır; bkz. yukarıda (15b).

(19) *köç-ajah-lar*

göç-gelecek z.-3.çğ.

‘göçecekler’

Olumsuzluk, fiilimsi olan ve fiilimsi olmayan yüklemeler arasındaki ayırım için önemli bir özelliktir. Olumsuzluk, sadece fiiller söz konusu olduğunda *-m(E)* ‘olumsuzluk’ ekiyle ifade edilmektedir; bkz. (20a).

Fiilimsi yüklemeler ek getirilerek olumsuzlaştırılırken, fiilimsi olmayan yüklemeler ise olumsuz yüklemelerin içine yerleştirilmiştir: bu ya özellikler için kullanılan *-dägıl* ‘olumsuz bld.’ eki ile (sıfatla ilgili olan için bkz. (20b) ve özellik belirten isimle ilgili olan için bkz. (20c)) ya da bireyler için kullanılan olumsuz varlıksal *yoh-* ‘olumsuz varl.’ eki ile gösterilir; bkz. (20d).

- (20) a. *de-me-di* *bül-m-er-ım*
söyle-olumsuz-g.z.[3] bil-olumsuz-bitmemiş-1.tk.
‘söylemedi’ ‘bilmiyorum’
b. *bu äv äksi-dägıl*
bu ev eski-olumsuz bld.
‘Bu ev eski değil.’

- c. *antonis* *uçitel-dägıl*
 Antonis öğretmen-olumsuz bld.
 ‘Antonis öğretmen değil.’
- d. *äv-dä* *kimsä* *yoh-u-di*
 ev-bul. kimse Olumsuz vrl.-bld.-g.z.
 ‘evde kimse yoktu’

Kişi ekleri Tablo 5’te gösterilmiştir. Birinci ve ikinci kişide, eklerin iki grubu farklılaşır. Birinci grup ekler (Grup I), şimdiki zaman kökünden (gäl-sın ‘gel-2.tk.’), bitmemişlik ekinden (gid-ier-sın ‘git-bitmemiş-2.tk.’), aoristen (bul-ur-sun ‘bul-aor.-2.tk.’) ve istek kipinden sonra (yap-a-sın ‘yap-ist.-2.tk.’, gäl-ä-m-ä-sın ‘gel-ols.-olumsuz-ist.-2.tk.’) görülür. Eklerin ikinci grubu (Grup II) ise geçmiş zaman ekinden (gör-dü-n ‘gör-g.z.-2.tk.’) ve şart kipi ekinden (get-sä-n ‘git-şrt.-2.tk.’) sonra görülür. Standart Türkçe eklerinden belirgin sapma, bazı Anadolu diyalektlerinde de görülen (her iki grupta) 1. çoğul kişi *-Ih* ekidir (Brendemoen 1998: 240; krş. Erzurum Yukarı Karasu’da *geldih*, Çoruh Boyun’da *gelduh*, Gemalmaz 1978[I]: 22). Çoğul ikinci kişi *-sis/-siz* (grup II *-z*) eki de Standart Türkçeden ayrılmaktadır (*-sInIz*, *-nIz*): Karahan (1996), bu ekten Anadolu diyalektlerinin tipik özellikleri arasında bahsetmiştir. Ekin ünlüsü, ünlü uyumu tarafından belirlenir: genel kuraldaki tek sapma üçüncü kişi geçmiş zaman ekinde görülür (diğer bir deyişle; geçmiş zaman kişi eki tarafından takip edilmediği zaman): bu durumda ek, kayıtsız biçim *-di* ‘g.z.’ şeklinde ortaya çıkar.

Tablo 5. Fiil kişi ekleri

		Grup I		Grup II	
		ön/düz	art/yuvarlak	art/düz	ön/yuvarlak
tekil	1	<i>gid-ier-ım</i> ‘gidiyorum’	<i>bul-ur-um</i> ‘bulurum’	<i>chal-dı-m</i> ‘çaldım’	<i>gör-dü-m</i> ‘gördüm’
	2	<i>gid-ier-sın</i>	<i>bul-ur-sun</i>	<i>chal-dı-n</i>	<i>gör-dü-n</i>
	3	<i>gid-ier</i>	<i>bul-ur</i>	<i>chal-di</i>	<i>gör-di</i>
çoğul	1	<i>gid-ier-ıh</i>	<i>bul-ur-uh</i>	<i>chal-dı-h</i>	<i>gör-dü-h</i>

2	<i>gid-ier-sıs</i>	<i>bul-ur-sus</i>	<i>chal-dı-z</i>	<i>gör-dü-z</i>
3	<i>gid-ier-lär</i>	<i>bul-ur-lar</i>	<i>chal-dı-lar</i>	<i>gör-dü-lär</i>

Urumca bitimsiz fiil biçimleri bakımından zengin bir envantere sahiptir. Çoğu fiil (*ist-* ‘iste-’, *ol-* ‘ol’ gibi) ya da durağan yüklem (*lazım* ‘lazım’ gibi) fiilin yalın halini yönetir; bkz. (21a). Diğer yüklem, yönelme ile işaretlenen isim fiili yönetir. Anlatı parçalarında, öbek fiille ilgili olan örnekleri bulabiliriz; örn. *toplamaya ğurtaldi* ‘toplamayı bitirdi’, *akmaya başladılar* ‘ekmeye başladılar’ ve (21b)’deki sıfattan türetilmiş *azır-lan-* gibi durağan yüklem.

(21) a. fiilin yalın hali

<i>ist-ier-ım</i>	<i>get-mah</i>
iste-bitmemiş-1.tk.	git-mastar
‘gitmek istiyorum’	

b. yönelme ile işaretlenen isim fiil

<i>azır-lan-ier-ım</i>	<i>get-ma-y-a</i>
hazır-başlangıç-bitmemişlik-1.tk.	git-mastar-Ø-yön.
‘gitmeye hazırlanıyorum’	

-*AndA* zarf-fiil eki Anadolu diyalektlerinin tipik özelliğidir (bkz. Erzurum diyalekti tartışması ve araştırması için Menz 2002: 203). Bu zarf-fiiller içe yerleştirilmiş olaylar için kullanılır ve bu olaylar matriks yüklemdeki olaylarla eşzamanlı bir biçimde gerçekleşir; bkz.(22a). -*Ip* zarf-fiili, (22b)’de gösterildiği gibi, anlatılarda çoğunlukla kullanılmaz (bu gözlem, Erzurum diyalektleri için daha önce yapılmıştır; bkz. Menz 2002: 209; alıntılı olduğu kaynak Gemalmaz 1978 [I]: 376). Bu zarf-fiil, dilin ifade tarzına uygun olan bazı birleşimlerde de görülür; örn. *gid-ıp gäl-ier-ı* (git-z.f. gel-bitmemiş-çğ.) ‘biz gidip geliriz’

(22) a. zarf-fiil -*AndAn*

<i>petros</i>	<i>yat-ier-di</i>	<i>siz</i>	<i>gäl-ändän</i>
‘Petros	yat-bitmemiş-g.z.[3]	2.çğ.	gel-z.f.

‘Petros siz geldiğinizde yatıyordu’

b. *-Ip* zarf-fiil

çiğard-ıp *ğo-ier-lär* *galib-a*

çıkar-z.f. koy-bitmemiş-3.çğ. kalıp-yön.

‘çıkarıp koyuyorlar kalıba’

Fiilden sıfat yapan *-(y)An* ekli sıfat fiillere, ad kökenli çekim ekleri getirilir ve (23a)’daki gibi ya niteleyici olarak ya da baş ögesi olmayan ilgi cümlesi olarak da kullanılabilir. Aynı zamanda, sıfat fiiller, edatla kullanıldığında zarf öğeleri biçiminde yorumlanırlar; örn. *gäl-än-ä açet* ‘gel-s.y.-yön. kadar) ‘gelene kadar’. *-dlğ* ekine sahip sıfat fiiller hem niteliyici işlevlerde hem zarf fiil işlevlerinde meydana gelir. Bunlar aynı zamanda edatlarca da yönetilebilir; örn. *trasa-y-a çih-tih-taan soram* (yol-Ø-yön. çık-s.f.-ayr. sonra) ‘yola çıktıktan sonra’.

(23) a. *-yAn* sıfat fiil

köv-lär-dä *yaş-yan-lar-da* *yayal-lar* *äp* *get-ti*

köy-çğ.-bul. yaşa-s.y.-çğ.-bğly. genç-çğ. hepsi git-g.z. [3]

‘Ve köylerde yaşayan genç insanların hepsi gitti.’

b. *-dlğ* sıfat eki

siz *gäl-dığ-i* *kimın* *petros* *yat-ayah*

siz gel-s.f.-3.tk. -er -mez Petros yat-gelecek z.[3]

‘Siz gelir gelmez Petros yatacak.’

3.3.3 Zamirler

Kişi zamirleri kişi, sayı ve durum için çekimlenen isim öbekleridir. Kişi zamirlerinin biçimleri sık sık isim kökenli paradigmadan çekim sapmaları sergiler; bu sebeple bütün biçimler Tablo 6’da listelenmiştir. Bu Tabloda görüldüğü gibi, kişi zamirleri sapmaları isim biçimleri ile neredeyse özdeşdir. Erzurum diyalekti için bildirilen *bahan*, *baan*, *baa* gibi daha önce görülmemiş yönelme biçimleri (bakınız Menz 2002 aktaran Karahan 1996) Urumcada

bulunmamaktadır. Hal ekleri, 2. kişi ilgi durumu (tekil *bän-ım*; çoğul *biz-ım*) hariç, sıfat eklerle özdeşdir (Bakınız Bölüm 3. 3. 1). İsim yanında kullanılan bu ekler, benzeştirmeyen nazallı altbiçimbirimi sergiler (Standart Türkçede de mevcut olan bir olgu: benim, bizim). Kendiliğinden oluşturulmuş parçalarda, çoğul pekiştirmenin bazı (nadir) örnekleri bulunur, örneğin; *biz-lär* ‘1. ÇĞ.-ÇĞ.’, *biz-lär-ä* ‘1.ÇĞ.-ÇĞ.-YÖN.’.

Tablo 1. Kişi Zamirleri

	tekil			çoğul		
	1	2	3	1	2	3
yalın durum	<i>bän</i>	<i>sän</i>	<i>o</i>	<i>biz</i>	<i>siz</i>	<i>on-nar</i>
belirtme durumu	<i>bän-i</i>	<i>sän-i</i>	<i>on-i</i>	<i>biz-i</i>	<i>siz-i</i>	<i>on-i</i>
yönelme durumu	<i>bän-ä</i>	<i>sän-ä</i>	<i>on-a</i>	<i>biz-ä</i>	<i>siz-ä</i>	<i>on-nar-a</i>
ilgi durumu	<i>bän-ım</i>	<i>sän-ın</i>	<i>on-un</i>	<i>biz-ım</i>	<i>siz-ın</i>	<i>on-nar-ın</i>
bulunma durumu	<i>bän-dä</i>	<i>sän-dä</i>	<i>on-da</i>	<i>biz-dä</i>	<i>siz-dä</i>	<i>on-nar-da</i>
ayrılma durumu	<i>bän-dän</i>	<i>sän-dän</i>	<i>on-dan</i>	<i>biz-dän</i>	<i>siz-dän</i>	<i>on-nar-dan</i>
vasıta durumu	<i>bän-nän</i>	<i>sän-nän</i>	<i>on-nan</i>	<i>biz-ınän</i>	<i>siz-ınän</i>	<i>on-nar-ınan</i>

Soru zamirleri, hem insan hem insan olmayan canlılar için *kim* ‘kim’ zamirini (24a) ve cansızlar için *nä* ‘ne’ zamirini kapsar; bakınız (24c). Bu zamirler hal ekleriyle birleşirler; bakınız (24b). Zarf fiil bileşenleriyle ilgili sorular *nerdä* ‘nerede’, *niya* ‘neden’, *näsıl* ‘nasıl’, *nävädä* ‘ne zaman’ soru zarfları ile ifade edilir. Soru sözcüğü, (24a-b, d)’de gösterildiği gibi, genelde yüklem sol tarafında bulunur fakat sapmalar mümkündür (24c).

(1) a. *kim-dır učitel?*

kim-BLD. öğretmen

‘Öğretmen kimdir?’

b. *kim-ınan-dır baba-n?*

kim-VAS.-BLD. baba-2.TK.İYE

‘babam kiminledir?’

c. *nä o sän-dän istä-di?*

ne 3.TK. 2.TK-AYR. iste-G.Z.[3]

‘o senden ne istedi?’

d. *näsıl gid-en köv-ä?*

nasıl git-2.TK. köy-YÖN.

‘Köye nasıl gidersin?’

Soru zamirleri ayrıca içe yerleşik sorularda da görünür; bakınız (25a). İçe yerleşik sorularda, soru zamiri (örneğin İngilizce ya da Almanca gibi çoğu Avrupa dillerinde olduğu gibi) tümleyici konuma değil (sözdizimsel işlevine bağlı olarak; bakınız (25a-b)) tartışma konumuna sahiptir. Bu durum, (25b-c)’de olduğu gibi, tümleyici ile birlikte oluşabileceği olgusuyla da desteklenebilir. (25d)’de de örneklendiği üzere bu zamirlerin aynı zamanda belirsiz zamirler olarak da kullanılabileceğine dikkat edilmelidir. Bu, soru öğelerinin ne sözcük sırası ile ne de zamir biçimi ile yazıldığını gösterir.

(2) a. özne soru zamirleriyle oluşturulan içe yerleşik cümle

bül-m-ier-ım

kim gäl-ier

bil-OLUMSUZ-BİTMEMİŞ-1.TK.

kim gel-BİTMEMİŞ[3]

‘kimin geldiğini bilmiyorum.’

b. nesne soru zamiri ile oluşturulan içe yerleşik tümleşik cümle

bül-m-ier-ım *ki* *petros nä* *sät-er*

bil-OLUMSUZ-BİTMEMİŞ-1.TK. TÜML. Petros ne sat-BİTMEMİŞ[3]

‘Bilmiyorum ki Petros ne satıyor.’

c. içe yerleşik soru

bül-ier *ki* *kim* *gäl-m-ier?*

bil-BİTMEMİŞ [3] TÜML. kim gel-OLUMSUZ-BİTMEMİŞ[3]

‘biliyor mu ki kim gelmiyor?’

d. *kimı-si* *get-ti* *ruset-a,*

kim-İYE.3.TK. git-G.Z.[3] Rusya-YÖN.

kimı-si *get-ti* *gretsia-y-a.*

kim-İYE.3.TK. git-G.Z. [3] Yunanistan-Ø-YÖN.

‘kimisi Rusya’ya gitti, kimisi Yunanistan’a.’

İlgi cümlesi, ilgi cümleciğindeki işlevlerine göre hal eki ile işaretlenen ilgi zamiri *angi* ‘i.Z.’ tarafından oluşturulur: (26a) ve (26b-c)’yi karşılaştırın. Soru zamirleri, (26d)’de örneklediği gibi ilgi zamirlerini ortaya çıkarmak için de kullanılıyor olabilir. Tümleyici *ki* ‘tüml.’ birçok durumda ilgi zamirini takip eder; bakınız (26a, c).

(3) a. ilgi zamiri: özne

arif angi-si *ki* *get-ti* *kefli-i-di*

adam i.Z.-İYE.3.TK. TÜML. git-G.Z. [3] sarhoş-BLD.-G.Z.

‘Giden adam sarhoşt.’

b. ilgi zamiri: vasıta öbeği

ver-ın *bän-ä* *biçağ-i* *angi-si-inän* *käs-ier-sıs* *at*

ver-2.TK. 1.TK-YÖN. bıçak-BEL. İ.Z.-3.TK.İYE-VAS. kes-BİTMEMİŞ-2.ÇĞ. et

‘Bana eti kestiğın bıçağı ver.’

c. ilgi zamiri: iyelik öbeğı

adam, angı-sın-ın ki it-in-i old-ür-d-um,

adam, i.Z.-3.TK.İYE.-İ.D. ki köpek-3.TK.İYE-BEL. öl-BİTMEMİŞ-G.Z.-1.TK.

çih-ti.

çık-G.Z. [3]

‘Köpeğini öldürdüğüm adam dışarı çıktı.’

d. ilgi zamiri: iyelik öbeğı

adam, kim-in it-in-i old-ür-d-um, çih-ti.

adam, kim-I.D. köpek-3.TK.İYE-BEL. öl-BİTMEMİŞ-G.Z.-1.TK. çık-G.Z.[3]

‘Köpeğini öldürdüğüm adam dışarı çıktı.’

3. 3. 4. Sıfatlar ve Zarflar

Sıfat ve zarf kökleri arasında sözlüksel olarak belirlenmiş hiçbir ayrım yoktur; örneğın, aynı sözlüksel unsurlar, ya isimlerin nitelikleri olarak ya da fiilleri tamamlayıcı zarflar olarak kullanılabilir. Bu durumların örnekleri, (27a-b)’de niceliyici *çoğ* ile verilmiştir.

(4) a. sıfat niteleyici

çoğ ğız

çok kız

‘çok kız’

b. zarf niteliyici

o ğuš çoğ uç-abul-ür

o kuş çok uç-YTR.-AOR[3]

‘Bu kuş çok uçabilir.’

Zarflar ve sıfatlar aynı zamanda yüklem olarak da kullanılabilir - ki böyle bir durumda Tablo 5’de fiiller için gösterilen kişi ekleri ile birleşirler; bkz. (28b). Fakat zarflar ve sıfatlar, zaman/görünüş/kip ekleriyle birleşmediklerinde ve bildirme *-dlr* ‘bld.’ ile kullanılabilirliklerinde (bkz. (28c)) fiillere ters düşerler. Bu bildirme eki yalnızca sıfatlar için kullanılmaz ama herhangi bir fiil olmayan yüklem türü (örneğin, zarflar ve isimler) ile oluşur.

(5) a. *bu äv äksi.*

bu ev eski

‘Bu ev eski.’

b. *bän ğıssa-im.*

1.TK . kısa-1.TK.

‘Ben kısayım.’

c. *bu äv äksi-dır.*

bu ev eski-BLD.

‘Bu ev eskidir.’

Geçmiş zaman gönderimi ile birlikte fiil-olmayan yüklem, bildirme eki *-I*’dan ‘bld.’ sonra gelen geçmiş zaman eki ile birleşir. Bunlar, farklı türden fiil-olmayan yüklemle oluşan bildirmedi: (a) sıfatlar, (29a); (b) zarflar, (29b); (c) sıfatlar gibi davranan durum yüklem, örneğin, iyelik yapılarında kullanılan varlıksallar, *var* ‘VRL.’ ve *yoh* ‘OLUMSUZ VRL.’ şeklindedir, (29c). Koşullu *-sA* ve kanıtsal *-mlš* gibi bazı fiil ekleri, bildirme ile birleşebilir. Buradan bu eklerin kök kategorisini değiştirdiği söylenebilir.

(6) a. *o ağaç uzun-u-di*

o ağaç uzun-BLD.-G.Z.

‘O ağaç uzundu.’

b. *nerdä-y-di Petro dunagin?*

nerede-BLD.-G.Z. Petro dün

‘Petro dün neredeydi?’

c.	<i>bän-ım</i>	<i>bir-zaman</i>	<i>var-ı-di</i>	<i>at-ım</i>
	1.TK.-İ.D.	bir-zaman	vfl.-BLD.-G.Z.	at-1.TK.

‘Bir zamanlar bir ata sahiptim.’ (lit. bir zamanlar benim bir atım vardı)

Sıfat köklere ek getirilerek fiillerin elde edilmesi, kök düzeyinde fiilimsi ve fiilimsi-olmayan yüklemeler arasındaki karşıtlığı destekler. Bu durum (30b)’de örneklendirilmiştir. Elde edilen kök bir fiildir ve zaman/görünüş/kip fiil çekim ekleri ile birleşebilir.

(7) a. *alma ğırmızı-dır.*

elma kırmızı-BLD.

‘Elma kırmızıdır.’

b. *bibär ğırmız-lan-ier / ğırmız-lan-ağah*

biber kırmızı-BAŞLANGIÇ-BİTMEMİŞ[3] kırmızı-BAŞLANGIÇ-GELECEK Z.[3]

‘biber kırmızılaşıyor/kırmızılaşacak.’

Niteliyici olarak, sıfatlar baş öğeden önce gelir; bakınız (31a). Durum ve sayı öbeği; örneğin; sıfatla çekim kategorilerinin uyum-benzeri örnekleri yoktur. Ad kökenli baş öğenin yokluğunda, isim öbeği ekleri (sayı, durum, sahiplik) sıfata eklenebilir, bakınız (31b). Sıfatlardan isim türeten ekler vardır; örneğin isimler ve sıfatlar/zarflar arasındaki zıtlığın da bir kanıtı olarak gösterilebilecek isimleştirici *lh/nlh* ‘İSİML.’. İsimleştiriciye örnekler; *sığah-lıh* (sıcak-İSİML.) ‘ateş’, *ĉatın-nıh* (zor-İSİML.) ‘zorluk’.

(8) a. isimden önce gelen sıfatlar

yol-da gör-di birtänä ĉüĉük güzel ğız-i

yol-BUL. gör-G.Z.[3] bir küçük güzel kız-BEL.

‘Yolda küçük güzel bir kız gördü.’

b. Ad kökenli baş ögesiz isim öbeği

ğoja-lar-a *ver-di* *pensiya...*

yaşlı-ÇĞ.-YÖN. ver-G.Z.[3] emeklilik maaşı

‘Yaşlılara emeklilik maaşı verdiler...’

Hiç morfolojik (karşılaştırmalı ya da en üstünlük) derece ifadesi yoktur. Karşılaştırmalı yapılar, zarf *daha* ‘daha’ ve ayrılma öbeğindeki ya da bir öbekteki karşılaştırmanın ikinci terimi olan Rusça bağlaç *čem* ‘göre’ ile oluşturulur, bakınız (32a-b). En üstünlük yapıları da aynı şekilde oluşturulur, bakınız (32c): karşılaştırmanın ikinci terimi açık bir şekilde göndergelerin toplamına işaret eder. Eşitlik yapıları, edat *kimun* ‘kadar’ ile oluşturulur, bakınız (32d).

(9) a. Ayrılma öbeği ile yapılan karşılaştırmalı yapı

o *bän-dän* *uzun-dur.*

3.TK. 1.TK.-AYR. uzun-BLD.

‘(S)he is taller than me.’

b. ödünç bağlayıcılarla yapılan karşılaştırmalı yapı

kirpič duvar-i *daha pärk-tir,* *čem gav-ın* *duvar-i*

tuğla duvar-3.TK. İYE. daha sert-BLD. göre kerpiç-I.D. duvar-3.TK.İYE

‘Tuğla duvar kerpiç duvara göre daha serttir.’

c. En üstünlük yapısı

bän *äp-sın-dan* *čüčüg-ım.*

1.TK. hep-3.TK.İYE.-AYR. küçük-1.TK.

‘Ben en küçüğüüm.’

d. Eşitlik yapısı

<i>o</i>	<i>siz-in</i>	<i>oğl-uz-kimin</i>	<i>uzun-dur.</i>
3.TK.	2.ÇĞ.-İ.D.	oğul-2.ÇĞ.-kadar	uzun-BLD

‘O sizin oğlunuz kadar uzundur.’

3. 3. 5. Belirleyiciler ve Niteleyiciler

Urum dilinde belirli tanımlık yoktur. Yalın isim cümleleri belirli ya da genelleyci gönderimlere sahiptir. İki işaret zamiri bulunur: (a) yakın işaret zamiri *bu* ‘bu’; örneğin, *bu ğuş* ‘bu kuş’, ve (b) belirleyici olarak kullanımında ‘o’ olarak yorumlanan 3. kişi zamiri; örneğin; *o ğuş* ‘o kuş’. Sayı *bir* ‘bir’, belirsiz tanımlayıcı olarak kullanılabilir; örneğin; *bir ğuş* ‘bir kuş’.

Niteleyiciler *är* ‘her’, *birğaç* ‘birkaç’, *çoğ*, ‘çok’, *az* ‘az’ gibi öğeleri kapsar. Bunun için (7)’deki örneklere ve sayılara bakınız. Evrensel niteliyici *äp* ‘hepsi’, isim öbeğinin solundaki konumunda farklılaştığı gibi çoğul eklerinin unsurlarından da (Bakınız (7)) farklılaşır. Ayrıca, bu niteliyici isim öbeklerinin sentaksındaki kendi belirli durumuna da kanıt olarak gösterilebilecek odak konumunda (fiilden hemen önce) gerçekleşir (bkz. 33).

(10)	<i>bun-nar-i</i>	<i>äp</i>	<i>käs-ier-ıx</i>
	bu-ÇĞ.-BEL.	hepsi	kes-BİTMEMİŞ-1.ÇĞ.

‘Bunların hepsini kesiyoruz.’

İsim öbeğindeki bu unsurların düzeni (34)’te gösterilmiştir. Evrensel niceleyici (E), belirleyiciyi (B) önceler. Belirleyici ise Sıfatlar (S) ve İsimler (İ) tarafından takip edilen Niteliyicileri/sayıları (N) önceler. İlginç bir şekilde, Tükçede tercih edilen bir seçenek olan belirleyiciden önce sıfatı getirme ihtimali Urum dilinde o kadar ‘doğal değildir’; bakınız (35).

- (11) E B N S İ
- a. *gör-dü-m* *äp bu bayaz tayuh-lar-i*
 Gör-G.Z.-1.TK. hepsi bu beyaz tavuk-ÇĞ.-BEL.
- b. *gör-dü-m* *üç bayaz tayuğ-i*
 gör-G.Z.-1.TK. üç beyaz tavuk-BEL.
- c. *gör-dü-m* *äp üç bayaz tayuğ-i*
 gör-G.Z.-1.TK. hepsi üç beyaz tavuk-BEL.

- (12) a. *gör-d-üm bayaz bir tayuğ-i.*
 gör-G.Z.-1.TK. beyaz bir tavuk-BEL.
- b. *gör-dü-m bir bayaz tayuğ-i*
 gör-G.Z.-1.TK. bir beyaz tavuk-BEL.
- ‘Beyaz bir tavuk gördüm.’

Tablo 7’de gösterildiği gibi, sayı düzenlemesi Türkçeye benzer kalıpları izler.

Tablo 2. Sayılar

1	<i>bir</i>	10	<i>on</i>	11	<i>on bir</i>
2	<i>iki</i>	20	<i>igirmi</i>	12	<i>on iki</i>
3	<i>üç</i>	30	<i>ottuz</i>	13	<i>on üç</i>
4	<i>dört</i>	40	<i>ğırh</i>	14	<i>on dört</i>
5	<i>beş</i>	50	<i>älli</i>	15	<i>on beş</i>
6	<i>altı</i>	60	<i>altmış</i>	100	<i>yuz</i>
7	<i>eddi</i>	70	<i>etmiş</i>	200	<i>iki yuz</i>
8	<i>säkkiz</i>	80	<i>säksän</i>	1000	<i>bin</i>
9	<i>dokkuz</i>	90	<i>dohsan</i>	2000	<i>iki bin</i>

3. 3. 6. Edatlar

Edatlar, edat tümleçlerinin hal işaretlerine bağlı, farklı alt sınıflarına göre ayrılırlar. Bazı edatlar (örneğin; *iç-* ‘iç-’, *yan-* ‘yan-’, *çih-* ‘dış-’, *üst-* ‘üst-’, *dib-* ‘dip-’, *ög-* ‘ön-’, *geri-* ‘geri-’)⁵ ilgi isimleridir ve isim gibi çekimlenirler: bunlar hem kişi ekleri hem de hal ekleriyle uyumludur; (36a).⁶ Edat tümleçleri ilgi durumlarıyla belirginleştirilir. Bazı edatlar (örneğin, *oçüri/otturi* ‘için’) yönelme tümlecini yönetir; (36b). Zarflar, (36c)’de yer zarflarıyla gösterildiği gibi (genelde ayrılma eki ile birlikte oluşan diğer zarf ise *sora* ‘sonra’dır) ayrılma öbeği ile nitelenir.

(13) a. İlgi tümleci

kastrülka-nın *iç-in-da*

tencere-İ.D. iç-3.TK.İYE-BUL.

‘tencerenin içinde’

b. Yönelme tümleci

sän-a *oçüri*

2.TK.-YÖN. için

‘senin için’

c. Ayrılma zarfı

stol-dan *uzah-tır*

masa-AYR. uzak-bld.

‘masadan uzak’.

3. 3. 7. Bağlaçlar

Türkçede cümle yerleştirme temel olarak zarf fiillerin çeşitli türleri kullanılarak ifade edilir (Urum örnekleri için bkz. 22). Çeşitli Slav dili çevresinde konuşulan Türk dillerinin

⁵ Yan bölgeler için söylenen ‘sağ’ ve ‘sol’ karmaşık ifadelerle dile getirilirler; örneğin, e.g., *pisik stol-un sol/sağ täräf-in-dä-dır* (kedi masa-İ.D. sol/sağ taraf-3.İYE.-BUL.-BLD.) ‘kedi masanın sol/sağ tarafındadır.’

⁶ Urum anlatılarında birkaç kez karşılaştığımız belirli bir edat, birleşik bir sözcük olan *dört-bir-yan* ‘dört bir yandan’ dır.

karakteristik özelliği, cümleyi önceleyen ve bitimli fiileri yöneten tümleyicilerin yaygın kullanımınıdır (Menz 2001’de Gagauz verilerine bakınız). Türkçenin Anadolu diyalektlerinin karakteristik özelliği ise *ki*’nin yaygın kullanımınıdır (Menz 2002: 207 Gemalmaz 1978’e atfen). Tümleyici *ki* (37a)’da olduğu gibi bağımlı cümlenin başında ya da cümlenin içinde oluşabilir. Genelde diğer tümleyicilere destek olarak kullanılır; örneğin; *nāsıl ki* ‘nasıl ki’, *onuçun ki* ‘onun için ki’, *näväh ki* ‘ne zaman ki’, vb. (onun için ki türünden karmaşık bağlaçlar buna karşılık gelen Rusça bağlaç *potomu što* ‘onun için ki’ yapısını kopya ederler; açıklaması için bakınız Johanson 1993); aynı zamanda sorularda *ki*’nin kullanımını için yukarıda (25b-c)’ye bakınız. Bağlaçların bir grubu, zarflarla yapılan bağımlı cümlelerin çeşitli türlerini göstermek için kullanılır; bakınız (37b). Zaman cümleleri, *näväde* ‘ne zaman’, *nävä(h)* ‘ne zaman’, *alä* ‘e kadar’, *kimın* ‘kadar’, *nāsıl* ‘nasıl’ bağlaçlarıyla; cümle bağımlılaştırılması *onuçün* ‘onun için’ (< *on-un için* ‘3-i.D için’) bağlacıyla; şart cümleleri *agär* ‘eğer’ bağlacıyla gösterilir.

(14) a. tümleş cümlesi

<i>düşün-er-ım</i>	<i>ki</i>	<i>o</i>	<i>anton-nan</i>	<i>get-ti.</i>
düşün-BİTMEİMİŞ-1.TK.	TÜML.	3.TK.	Anton-VAS.	git-G.Z.[3]

‘Düşünüyorum ki o Antonis’lerle gitti.’

b. zarf ile oluşturulan bağımlı cümleler

<i>petros yat-ier-di</i>	<i>nävädä</i>	<i>siz</i>	<i>gäl-d-ız</i>
Petros yat-BİTMEİMİŞ-G.Z.[3]	ne zaman	2.ÇĞ.	gel-G.Z.-2.ÇĞ.

‘Siz geldiğinizde Petros yatıyordu.’

Sıralama bağlaçları, klitik =*dA* ‘BAĞL.’ ve bağlaç *ama* ‘ama’ dır; bakınız (38a-b). Rusça ödünçlemeler olan *i* ‘ve’ ve *ili* ‘ama’ konuşma dilinde genellikle kullanılır; bakınız (38c). Bağlayıcı klitik = *dA* ‘BAĞL.’ son bağlacın ilk fonolojik kelimesini klitikleştirir; bakınız (38a, c). Sıralama bağlacı olarak meydana gelir ama aynı zamanda cümle-arası bağlayıcı olarak da oluşur.

(15) a. sıralama işlevi olan bağlaçlar

petros äk-äjäh bibär, bän=dä äk-äjä-m.

petros ek-GELECEK Z.[3] biber, 1.TK.=ve ek-GELECEK Z.-1.TK.

‘Petros biber ekecek ve ben de ekeceğim.’

b. ayrıştırıcı sıralamalar

petros ak-m-er, ama bän ak-äjä-m.

Petros ek-OLUMSUZ-BİTMEMİŞ [3] ama 1.TK. ek-GELECEK Z.-1.TK.

‘Petros ekmiyor ama ben ekeceğim.’

c. ödünç olmayan ve ödünç olan bağlaçlar

gretsia-da=da krizis i sağ evropa-da=da.

Greece-BUL.=BAĞL. kriz ve bütün Avrupa-BUL.=BAĞL.

‘Bütün Avrupa’da olduğu gibi Yunanistan’da da kriz var.’

3. 3. 8. Edatlar

‘Evet’ ve ‘hayır’ cümle edatları, *hä* (Türkçe’de, Gürcü dilinden ödünç alınan ‘evet’e karşılık gelir) ve *yoh*’tur (Standart Türkçe’de ‘hayır’).

(16) a. *o äv tüzä-dır?*

3.TK. ev yeni-BLD.

‘o ev yeni mi?’

b. *hä, tüzä-dır.*

evet yeni-BLD.

‘Evet, yenidir.’

c. *yoh, tüzä-dägıl.*

hayır, yeni-OLUMSUZ.BLD.

‘Hayır, yeni değildir.’

Vurguluyla gerçekleştirilen sorular, soru edatı olmadan oluşturulur, örneğin; (36a-b)’deki ifadeler ve sorular arasındaki karşıtlıklar tonlamaya dayanırlar. Urum dilinde bilinmeyen ama Türkçede buna karşılık gelen ifade, soru edatı içerir; örneğin; o Tsalka’da mı? (3.TK. Tsalka-BULUNMA SORU)

(17)a. o *Tsalka-da-dır.*

3.TK. Tsalka-BUL.-BLD.

‘O Tsalkada’dır.’

b. o *Tsalka-da-dır?*

3.TK. Tsalka-BUL.-BLD.

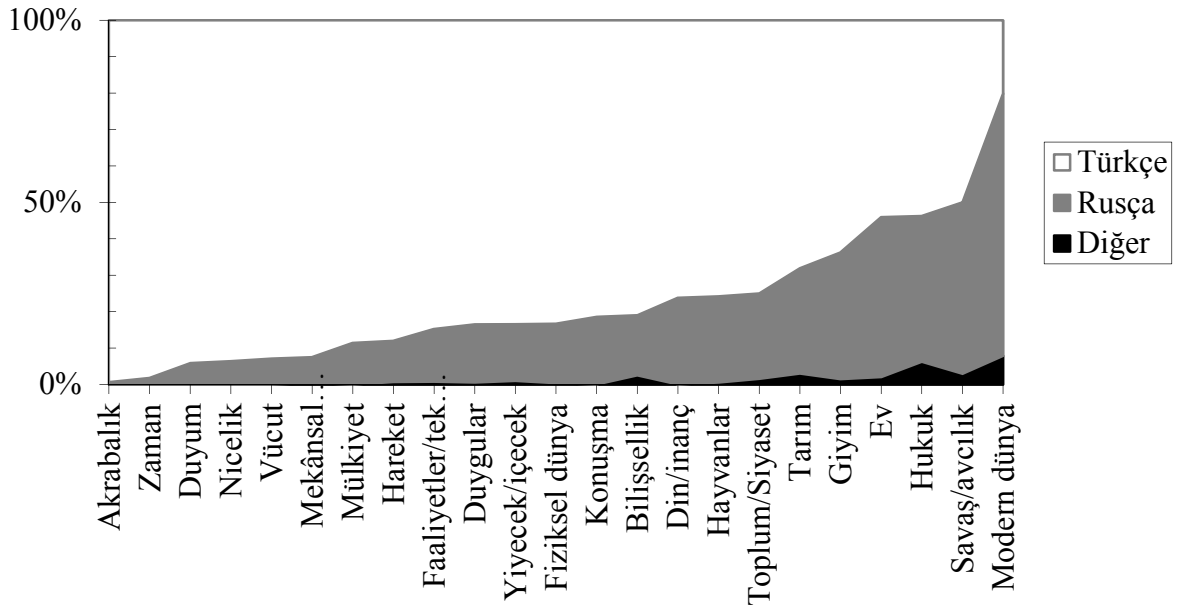
‘O Tsalkada’da mı?’

3.4. Söz Varlığı

Urum dili çok-etnikli ve çok-dilli topluluklarda konuşulur ve bu durum ilgili birçok dilden sık sık yapılan ödünçlemelerle kendini gösterir. Bütün konuşurlar ikidillidir. Rusçanın yanı sıra, birçok konuşur devletin resmi dili olan Gürcü dilinde de yetkindirler. Topluluğun homoetnik olarak algılanan Gürcistan’daki Pontus Rum nüfusu ile güçlü temasları vardır. Buna ek olarak, Tsalka bölgesinde Ermeni nüfusu da vardır ve etnik Yunanlıların Anadoludaki Ermenilerle önceden temas ettiği belgelenmiştir. Bu temaslar dilsel etkilerde bir çokluğa işaret etmesine rağmen, Urum dilinin söz varlığı kaynakları üzerinde yapılan ampirik çalışma, (ödünçleme ve kod-değiştirmeler arasında bir ayırım yapmaksızın) yabancı unsurların temel kaynaklarını ortaya çıkarmıştır (Ries ve diğerleri 2013). Çalışma toplamda 2550 sözlüksel biçim incelemiştir. Yunanca kökenli kelimeler (7 kelime; incelenen söz varlığında 0,3 %) din alanı ile sınırlıdır (Bölüm 2.2’de bazı örneklere bakınız). Gürcüce kelimeler (14 kelime; söz varlığının 0,5 %) sadece ‘yeme/içme’ gibi kültüre özgü bazı alanlarda mevcuttur. Ermenice kökenli kelimelerde bu sayı daha azdır (6 kelime; 0,2 %). Spontane bir biçimde oluşan konuşmaya da yansıyan ödünç kelimelerin çoğunluğu ise (514; 20,2 %) Rusça’dan gelmektedir; bunun için Bölüm 4’teki açıklayıcı metine bakınız. Şekil 2, WOLD projesinin envanterini temel alarak, semantik alanlarda sınıflandırılan ödünç kelimelerin oranlarını

göstermektedir (Haspelmath ve Tadmor 2009). Akrabalığa ait kavramları; zaman, algı ve nicelik ifadelerini; vücudun bölümlerine ait terimleri ve mekânsal ilişkilerin ifadelerini içeren şeklin sol tarafında bulunan semantik alanlar, diller arası muhafazakâr alan olarak bilinir. Bu alanlarda bulunan Urumca kelimenin çoğu Türkçe kökenlidir. Bu durum Türkçe'nin alt katman dili olduğu görüşünü desteklemektedir. Şeklin sağ tarafındaki alanlar, örneğin; modern dünyaya, savaş/avcılığa, hukuka, eve, giysiye, tarıma vd. dair kavramlar kültüre-özgü olan semantik alanları temsil eder ve bu alan dil etkileşimine açıktır. Bu alanlarda, Urum insanların iletişim durumlarında üst katman dil olarak rol oynayan Rusçanın güçlü etkisini gözlemliyoruz.

Şekil 2. Semantik alana göre oluşturulmuş sözlüksel kökene ait oranlar

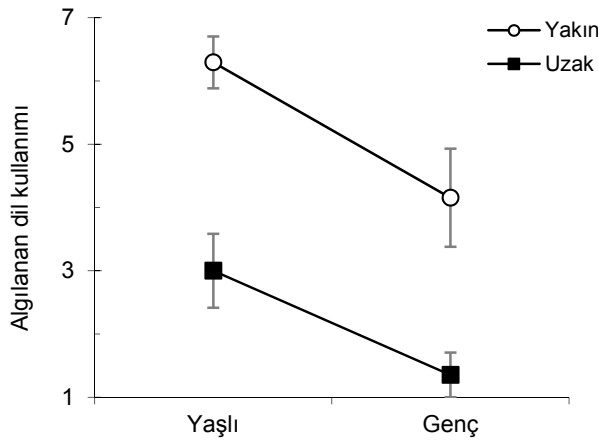
3.5. Güncel Gelişmeler

İnsanlar asıl yerleşim alanlarını terk ettiği için dilin kullanımı azalmaktadır. Çoklu-etnik çevrelere göç durumlarında sık sık gözlemlendiği gibi, Urum dilinin kullanımı, aile içindeki ilişki ile sınırlıdır; bilhassa ailenin yaşlı üyeleriyle kısıtlanmıştır. Ocak 2013'de yürütülen dil seçimi ile ilgili olan sosyo-linguistik bir çalışma dil kullanımındaki gelişmelerde çok önemli role sahip iki kritik faktörü, yani yaş ve sosyal mesafeyi incelemiştir (Ries and Skopeteas 2013). Kendi çevrelerindeki birkaç kişi ile birlikte Urum dilinin kullanım sıklığını değerlendirmeleri için ana dil konuşuru olan 16 kişiye sorular sorulmuştur. Bu görüşmelerde

kullanılan soruların genel bir biçimi vardı: “X ile ne sıklıkla Urum dilini konuşuyorsunuz?”; 1’den 7’ye kadar olan ölçeği kullanarak dil seçiminin sıklığını değerlendirmeleri yönünde konuşurlara talimat verilmiştir (1=hiçbir zaman; 7=her zaman). Sorular dört tip bireyi (X) kapsamaktadır: Büyükbabalar ve büyükanneler; bunların kendi çocukları; yaşlı komşular; bu yaşlı komşuların çocukları. Bu dört tip birey iki unsuru paylaşmaktadır: sosyal mesafe (yakın vs. uzak) ve yaş (yaşlı vs. genç). Konuşurların yaptığı değerlendirmelerin ortalamaları Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Dil kullanımı ile ilgili konuşurların değerlendirmeleri

(16 konuşurun yaptığı değerlendirmeler, Ocak 2013’de Tiflis’te toplanmıştır)

Şekil 3’teki sonuçlar, konuşurların değerlendirmelerini yansıtmaktadır. Buna göre bu kişiler yaşlı insanlarla (yatay düzlem) yoğun bir şekilde ve aile üyeleri ile de daha yoğun bir şekilde (“yakın”) dillerini kullanmaktadır. İki unsur kümülatif olarak birleşmiştir; örneğin; bunlar ek olarak etki yapmaktadır. Sonuç olarak, şekil göstermektedir ki dil kullanımı kısıtlı sosyal alanlarla sınırlanmıştır. Buna göre, nesiller-arası aktarım tehlike altına girmiştir çünkü konuşurlar kendi çocuklarıyla olan iletişimlerinde bu dili kullanmaktan vazgeçmektedirler.

4. Örnek Metin

Atalarının hikâyeleri, Violeta Moisii tarafından Aralık 2010’da kaydedilmiş ve yazıya geçirilmiştir (metin koleksiyonu için bakınız Skopeteas ve Moisidi 2010). Üçüncü satır, Emrah Turan (Bielefeld Üniversitesi) tarafından yapılan kelime kelime Türkçe çeviriyi kapsamaktadır.

(18) *biz-ım halh gäl-di kavkaz-a vasesnadsati vektya.*
1.ÇĞ.-İ.D. people come-G.Z.[3] Caucasus-YÖN. eighteenth century
bizim halk geldi Kafkasya'ya onsekizinci yüzyılda
'Our people came to the Caucasus in the eighteenth century.'
"Bizim halkımız on sekizinci yüzyılda Kafkasya'ya geldi."

(19) *gäl-d-ıh, šindi onida di-ya-m-äm točnii*
come-G.Z.-1.ÇĞ. now that say-OLS.-OLUMSUZ-1.tk. exactly
geldik şimdi onuda diyeyim tam olarak

soči-y-a ya-dä suhum-a,
Sochi-Ø-YÖN. or-BAĞL. Sukhumi-YÖN.
Soçi'ye ya da Sukhumi'ye
'We came, but I couldn't say where exactly we came to Sukhumi or Sochi,'
"Geldik ama Sukhumi'ye mi Sochi'ye mi geldik orasını tam olarak bilemiyorum."

(20) *pamoemu suhum-a gäl-d-ıh.*
probably Sukhumi-YÖN. come-G.Z.-1. ÇĞ.
muxtemelen Sukhumi'ye geldik.
'probably we came to Sukhumi.'
"Sanırım Sukhumi'ye geldik."

(21) *suhum-da, soram general passkevič gätır-di tzalga-y-a.*

Sukhumi-BUL. then General Paskevich bring-G.Z.[3] Tsalka-Ø-YÖN.

Sukhumi'de, sonra General Paskevich getirdi Tsalka'ya

'In Sukhumi, then General Paskevich brought them in Tsalka.'

"İlkin Sukhumi'deydiler, sonra General Paskevich onları Tsalka'ya getirdi."

(22) *gäl-dı-lär tsalka-da, bah-tı-lär bur-da var-ı-di çay, göl.*

come-G.Z.-3.ÇĞ. Tsalka-BUL. look-G.Z.-3.ÇĞ. here-BLD. VRL.-BLD.-G.Z. river lake

Geldiler Tsalka'ya baktılar burda vardı çay, göl

'They came to Tsalka and saw that there is river and lake here.'

"Tsalka'ya geldiler, baktılar ki burada nehir ve göl var."

(23) *de-dı-lär ki bur-da uje yaša-mah olur,*

say-G.Z.-3.ÇĞ. that here-BLD. already live-MASTAR can

Dediler ki burda şimdiden yaşamak olur,

bur-da äv-lär-i yap-a-h,

here-BLD. house-ÇĞ.-BEL. build-İST.-1.ÇĞ.

burda evleri yapalım

'They said that it's already possible to live here, (it is possible) to build houses,'

"Dediler ki burada şimdiden yaşam var, buraya evleri kuralım."

(24) *göl ora-dä, çay ora-dä, yap-a-h yapı-lär-i*

lake that.place-BUL. river that.place-BUL. build-İST.-1.ÇĞ. house-ÇĞ.-BEL.

göl orada, çay orada, yapak(yapalım) yapıları

da yaşı-ya-h

and live-IST.-1.ÇĞ.

da yaşyalım

‘Lake is there, river is there, let’s build houses and let’s live.’

“Göl orada, nehir orada, hadi evleri kuralım da yaşyalım.”

- (25) *elä-dän=dä iştēm gäl-dı-lär beštaş-a*
that-ayr.=and so come-G.Z.-3.ÇĞ. Beshtasheni-YÖN.
Böyle işte geldiler Beštaş’a

‘That’s how they came to Beshtasheni.’

“İşte böyle geldiler Beštaş’a”

- (26) *beštaş-tan=da sora air-län-di ol-di baiburt,*
Beshtasheni-AYR.=BAĞL. after other-BAŞLANGIÇ-G.Z.[3] be-G.Z.[3]
baiburt
Beštaş’ dan da sonra ayrıldı oldu Bayburt,

ol-di gäräk, hadik-madik, uje o göl-un
become-G.Z.[3] Gäräk Hadiq-Madik already that lake-i.D.
oldu Garak, Hadik-Madik, çoktan o gölün

dörtbiryan-ın-da ol-di o yapı-lar.

around-iYE.3.TK.-BUL. be-G.Z.[3] that house-ÇĞ.

yanında oldu o yapılar

‘After Beshtasheni, it developed, it became Baiburt, it became Garak, Hadik-Madik and already around that lake became those houses.’

“Beştaşi’den sonra; gelişti; Bayburt oldu; Garak, Hadik-Madik oldu ve o gölün etrafı çoktan evlerle doldu.”

(27) *da anbeliyada iştem göl-un dörtbiryan-ın-da eğil-di*
and thus so lake-i.D. around-iYE.3-BUL. gather-G.Z.[3]
ve böylece işte gölün yanında eğildi

urum halh-i, iştem çai var-ı-di, şey var-ı-di,
Urum people-BEL. so river VRL.-BLD.-G.Z.something VRL.-BEL.-G.Z.
Urum Halkı, işte çay vardı, şey vardı

halh=ta ğal-di
people=BAĞL. stay-G.Z.[3]
halkta kaldı

‘And thus Urum people were gathered around the lake, there was a river, there was something, and people stayed.’

“Ve böylece Urum halkı toplandı gölün etrafına, işte nehir vardı, şey vardı, halk da kaldı”

- (28) *do, biz gäl-yan-dä, ama bur-da yaş-ier-di,*
 before 1.ÇĞ. come-S.Y.-BUL. but here-BUL. live-G.Z.[3]
 önce, biz gelmeden, ama burda yaşıyordu,
- bur-da var-ı-di el-lär, an şimdi elä er-lär var,*
 here-BUL. VRL.-BLD.-G.Z. stranger-ÇĞ. here now so place-ÇĞ. VRL.
 burda vardı eller, burda şimdi _ yerler var,
- or-da gurju-lär yaş-ier-di alä biz gäl-m-üz-dän*
 there-BUL. Georgian-ÇĞ. live-BİTMEMiŞ-G.Z.[3] yet 1.ÇĞ. come-OLUMSUZ-
 AOR-1.ÇĞ.-AYR.
 orda Gürcüler yaşıyordu hala biz gelmezden
- bur-ya, bur-da gurju-lär var-ı-di*
 here-YÖN. here-BUL. Georgian-ÇĞ. VRL.-BLD.-G.Z.
 buraya, burda Gürcüler vardı

‘In the old time, before our coming, they were living... there were strangers here, now there are such places, Georgians was living there before we came here, there were Georgians here.’

“Eski zamanlarda, biz gelmeden önce, burada yaşıyorlardı... burada yabancılar vardı, şimdi öyle yerler vardı ki, biz buraya gelmeden Gürcüler yaşıyordu, burada Gürcüler vardı.”

(29) *er-lär-i=da* *alä, šindi* *get-sä-h* *gör-sä-h,*

place-ÇĞ.-BEL.=BAĞL. yet now go-ŞRT.-1.ÇĞ. see-ŞRT.-1.ÇĞ.

yerleri=ve hala şimdi gitsek görsek

‘If we go now and see those places,’

“Şimdi gitsek ve görsek o yerleri,”

(30) *gäl-sın-när* *gör-sä-d-em* *o* *er-lär-i=da*

come-2.TK.=3.ÇĞ. show-ŞRT.-G.Z.-1.TK. this place-ÇĞ.-BEL.=BAĞL.

gelsinler gösterecem o yerleri=de

‘Let them come and I could show them those places.’

“Bırakın gelsinler ve onlara göstereyim o yerleri.”

(31) *yapı-lar-ın* *er-lär-i* *ğan-il-ier*

house-ÇĞ.-i.D. place-ÇĞ.-iYE.3.TK. notice-EDL.-BİTMEMİŞ[3]

Yapıların yerleri fark edilebilir

‘Places of houses are noticeable.’

“Evlerin yerleri fark edilebilir.”

(32) *bur-da* *biz (mm)* *daš-ta* *bul-d-uh* *gürjüjä* *yazılı*

here-BUL. 1.ÇĞ.(mm) stone-BUL. find-G.Z.-1.ÇĞ. Georgian-YÖN. written

Burda biz taşta bulduk Gürcüce yazılmış

šei *et-mä-y-a,* *bur-da* *gürjı-lär* *yaš-ier-dı-lär*

something make-MASTAR-Ø-YÖN. this.place-YÖN. Georgian-ÇĞ. live-BİTMEMiŞ-G.Z.-3.ÇĞ.

şeyi etmeye, burda Gürcüler yaşıyordular

‘Here we found something written on a stone in Georgian, here were living Georgians.’

“Burada, biz Gürcüce bir şeyler yazılmış taş bulduk, burada Gürcüler yaşıyorlardı.”

- (33) *sora bur-dan gurjü-lär get-tı-lär, biz gäl-d-ih bur-da*
then here-AYR. Georgian-ÇĞ. go-G.Z.-3.ÇĞ. 1.ÇĞ. come-G.Z.-1.ÇĞ. here-BUL.
sonra burdan Gürcüler gittiler, biz geldik buraya

‘Then Georgians left from here, we stayed here.’

“Sonradan Gürcüler buradan gittiler, biz burada kaldık.”

- (34) *an beläda gäl-d-ih çih-t-ih iştem beštaş-a,*
_ böylece geldik çıktık işte Beštaş a
thus so come-G.Z.-1.ÇĞ. exit-G.Z.-1.ÇĞ. so Beshtasheni-YÖN.

da şindi-adä yaş-ier-ih
BAĞL. now-until live-BİTMEMiŞ-1.ÇĞ.
da şimdi değin yaşıyoruz.

‘Thus we came to Beshtasheni and live till now.’

“Böylece geldik Beštaş’a ve o zamandan beri burada yaşıyoruz.”

5. Kaynakça

- Bittricher, M., Franke, J., Mende, E. und M. Schulz, 2011. Der Einfluss von Numeralia auf den Numerus der kaukasischen-Sprache Urum. In Skopeteas, S. (Hg.), *Studies on Urum I, MA-Course Proceedings*. Bielefeld: Faculty of Linguistics and Literary Studies, University of Bielefeld, 1-4.
- Brendemoen, Bernt 1998, Turkish dialects. In Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.), *The Turkic languages*. London: Routledge, 236-241.
- Kolossov, Vladimir, Tamara Galkina and Alexei Krindatch 1998, Les Grecs du sud de la Russie et du Caucase: Peuplement, répartition, territorialité. In: Michel Bruneau (ed.), 91–111.
- Altınkaynak, Erdoğan 2005, *Ortodoks Türkler Urumlar*. Ankara: ÜBL Yayıncılık.
- Böhm, Stefanie 2013, Differenzielle Objektmarkierung im Türkischen und Urum. MA Dissertation, Bielefeld University.
- Erdal, Marcel 2004, *A grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.
- Enç, M. 1991. The semantics of specificity. *Linguistic Inquiry* 22.1, 1-25.
- Erguvanlı, Eser Emine 1984, *The function of word order in Turkish Grammar*. Berkeley: University of California Press.
- Fonton, Félix 1840, *La Russie dans l'Asie mineure, ou campagnes du Maréchal Paskevitch en 1828 et 1829, précédées d'un tableau du caucase*. Paris.
- Garkavets, Aleksandr 2000, *Urumskiy Slovník*. Alma-Ata: Baur.
- Gemalmaz, Efrasiyap 1978 [1995], *Erzurum ili ağızları (İnceleme – Metinler – Sözlük ve Dizinler)*, Vol. I-III. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Göksel, Aslı and Celia Kerslake 2005, *Turkish: a comprehensive grammar*. London: Routledge.
- Haspelmath, Martin/Tadmor, Uri (eds.) 2009, *Loanwords in the World's languages: A Comparative Handbook*. Berlin: Mouton De Gruyter.

- Höfler, Concha Maria 2011, *Georgische Griechen – griechische Georgier? Zur Identität der Urum-Kommunikationsgemeinschaft Georgiens*. MA thesis, Europa Universität Viadrina, Frankfurt/Oder.
- Johanson, Lars 1993, Typen kausaler Satzverbindungen im Türkischen. *Journal of Turcology* 1, 213-267.
- Johanson, Lars 1998, The structure of Turkic. In Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.), *The Turkic languages*. London: Routledge, 30-66.
- Kalayci, Ünal 2008, Gürcistan in Tsalka (Parmaksiz) Rayonunda Yasayan Urum Türklerinin Dil Ürünlerinden Örnekler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 1.1: 143-161.
- Karagyosov, Pavlos A. 2006, Religiya. In: Karagyosov, Pavlos (ed.): *Greki Tsalki*. Tbilisi, 93-107.
- Karahan, Leylâ 1996, *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya 2004, Ukrayna'daki Urum Türkleri ve Folkloru. *Millî Folklor* 61: 58-67.
- Kock Kobaidze, Manana 2001, Mother tongue and language use in Armenian and Russian schools in Georgia. *Working Papers* 48, Lund University, Dept. of Linguistics, 149-162.
- Kural, Murat 2002, Properties of scrambling in Turkish. Unpublished Ms., UCLA.
- Lewis, M. Paul (ed.) 2009, *Ethnologue: Languages of the World* (sixteenth edition). Dallas, Tex.: SIL International. (Online version)
- Menz, Astrid 1999, *Gagausische Syntax: Eine Studie zum kontaktinduzierten Sprachwandel*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Menz, Astrid 2001, Gagauz right-branching propositions introduced by the element *ani*. *Turkic Languages* 5, 234-244.
- Menz, Astrid 2002, The dialects of Erzurum: Some remarks on adverbial clauses. *Turkic Languages* 6, 199-214.
- National Statistics Office of Georgia 2011, *2010 Statistical Yearbook of Georgia*. Tbilisi.

- Öztopçu, Kurtuluş, Abuov, Zhoumagaly, Kambarov, Nasir, and Azemoun, Youssef 1999, *Dictionary of the Turkic Languages*. London: Routledge.
- Podolsky, Baruch 1986, Notes on the Urum language. *Mediterranean Language Review* 2: 99-112.
- Ries, Veronika and Skopeteas, Stavros 2013, *Language situation and language choice in indigenous communities*. Ms., Bielefeld University.
- Ries, Veronika, Skopeteas, Stavros, Turan, Emrah, and Nahrman, Kristin 2013, Discovering the prehistory of multilingual situations in the lexicon: An empirical study on the Caucasian Urum vocabulary. *Linguistic Online* (to appear).
- Schöning, Claus 1998, Azerbaijanian. In Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.), *The Turkic Languages*. London: Routledge, 248-260.
- Sella-Mazi, Eleni and Moisi, Violeta 2011, *Sociolinguistic study on the areas of use of Urum and the attitude of the speakers towards the language* [in Greek]. (Working papers of the Urum documentation project). Bielefeld: University of Bielefeld (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Sideri, Eleni 2006, *The Greeks of the former Soviet Republic of Georgia: Memories and Practices of Diaspora*. Ph.D. dissertation, School of Oriental and African Studies, University of London, London.
- Schüler, Martina 2013, Einfluss von Belebtheit und Quantifikation auf die nominale Pluralmarkierung in Urum. *Studien zur Allgemeinen Sprachwissenschaft* 3, 1-13.
- Skopeteas, Stavros, Moisi, Violeta, Sella-Mazi, Eleni, Yordanoglu, Efy 2011, *Urum Basic Lexicon* (Working papers of the Urum documentation project). Bielefeld: University of Bielefeld (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Skopeteas, Stavros and Moisi, Violeta 2011, *Texts: Urum Narrative Collection* (Working papers of the Urum documentation project). Bielefeld: University of Bielefeld (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Uyanık, Osman 2010, Urum Türkcesinin Türk Dili Sınıflandırmalarındaki Yeri. *Türkiyat Araştırması Dergisi* 27: 45-56.

- Verhoeven, Elisabeth 2011, Vowel harmony and noun inflection in Caucasian Urum. Manuscript of the Urum documentation project, University of Bremen.
- Verhoeven, Elisabeth, Violeta Moisiđi & Efy Yordanoglu 2011, Sentences: Urum basic structures. (Working papers of the Urum documentation project). Bremen: University of Bremen (online available at <http://urum.lili.uni-bielefeld.de/>).
- Zimmer, Karl and Orhan Orgun 1992, Turkish. *Journal of the Phonetic Association* 22.1/2: 43-45.
- Wheatley, Jonathan 2006, Defusing conflict in Tsalka district of Georgia: migration, international intervention and the role of the state. *Working Papers* 36 (European Centre for Minority Issues).